

НАША ЗОРЯ

- А. Л. „Зміновіховщина“.
- Н. З. Погляд німецького генерального штабу на значіння складу головної квартири. (Нарис із війни 1859 р.).
- ЕЙСМОНД. Освітня праця у французькій армії. (Закінчення статті „Про к.-о. працю в армії“).
- А. ЛЕБЕДИНСЬКИЙ. Дніпро. (Вірш).
- А. Л—СЬКИЙ. Білі арапи.
- ГР. ТУПКАЛО. Вірші.
- С. ЛЕВЧЕНКО. Червоні проміні. (Оповідання).
- А.-Ф.-Л. Совітська фінансова теорія і дійсність.
- ГЕНРІК НОВОДВОРСКИЙ. Смутний орден. (Переклад з польської і передмова О. П—ча).
- А. Л. Про пастирів добрих.
- КУЗЬМА ДРЮЧОК. Розрізнені аркушки. ЗВІТ філії к-та допомоги збігцям з України і їх родинам.
- ОГОЛОШЕННЯ.

Н а ш а З о р я

ч. 26-27. УКРАЇНСЬКИЙ ДВОХТИЖНЕВИК. 1922 р.

Орган незалежної думки.

Стрілків. 15 липня.

А. Л.

„ЗМІНОВІХОВЩИНА“.

Зміна віх. Почалося з чорної російської сотні. Це було для нас зрозумілим. Рука руку мие, чи по російському: „рыбакъ рыбака видитъ издалека“, — всі кацапи в естві своїм — „собирателяи земли русской“, і кожний Кереньський солодко співає до часу. Тому не диво, що імперіалістичнобителі подали руки авантюрикам-душителям: вони-ж не були в принциповім розходженню, лише до якоїсь міри в тактичнім та й то що до справ хатніх.

Далі посунули поети. Вони-ж і термін цей красивий вдумали. Дивувати нічого: „малих цих“ соблазнило, певно, благоденственне життя лейб Есеніних, та й співати нових пісень почали очевидно не без підкормку. Зрештою всі вони — свої люди. Р.жниця в кольорах: той чорний, той рижий, той зовсім червоний, та шкіра одна, однакова.

Але пошість нежданно еміграційним повітрям почина розноситись ширше. „Українська Праця“ подає, що серед привніпрянської еміграції у Відні завважується в останніх днях живий рух за леворотом на Україну, що 29 го травня виїхали до Києва б.мін. війни за часів Центральної Ради Жуковський з жінкою, Чечель, Вол. Залізник, кооператор

Гавриленко, а Шраг з жінкою виїхав ще перед двома тижнями.

Торкнулось червоне зловісне крило і нашої еміграції. Чи це окремі випадки захоруння, чи пошість вклучулась уже глибоко в наше емігрантське тіло? Покаже час. Гадаємо одначе, що „зміновіховцям“ серед українського воццтва пощастить не більше, ніж большевицьким амнестійним емісарам.

Але й в сучаснім, хоч і мізернім, вигляді це явище для нас, не криемось, дуже досадне: воно дало привід впередівським поганцям радіти: в петлюрівському, мов, фронті зроблений вилом. („Земля і воля“ ч. 11.)

Досадно, що це дає їм підставу поливати наші наболілі душі отруйною, смердючою слинкою своїх порад, яка у них набуває, ми знаємо, від кривавиці нашого народу, що перепадає діфірамбістам Раковського від шэфів закордоту. Почім знати: може ця кривавиця на цей раз припала їм у виді обдертих з образів риз, або престольних чаш...

Як би воно не сталося, а „зміновіховщина“ викликає відгук в таборах. Отже треба спинитись над ним явищем і нашим до нього відношенням.

„Зміновіховщина“ — наслідок

політичного нидіння верхів, вогуючого партійного сектантизму, експериментів невдалих, авантюризму й болярства груп і осіб, наслідок черепашого поспіху в з'єднанні національних сил еміграції, — виллялась нарешті в форму безпосередньої перекочівки до большевиків. Каноса, як тепер кажуть.

Ухили окремих відомих діячів рефлексивно відбивались і на нас, інтернованим вояцтві, але не з такою силою, як то бажано большевикам. Та й взагалі вся українська еміграція виказалась найбільше витревалою. Так що навіть большевицька рептілька мусіла підкреслити пересадну для неї „впертість малороса“ („Земля і воля“ ч. 11) і щойно тепер з приводу окремих випадків тішиться тим, що протирадянська (і, головним чином, протикацапська! Чи впередівський Юдушка цього намірено не розуміє?) українська еміграція „починає еволюціонувати у властиву сторону“. (Ibid).

Розуміючи примарність такого передчасного тішення, большевики стараються використати чинники наших внутрішніх незгод і недоладів. Ксири різні групи, претендуючі на „репрезентацію“ України, намагаються перетягнути нас на свій бік, то це на руку большевикам, які частенько підтримують такі намагання оплатою, а за те достають змогу дьоргати ниточки політичних маріонеток. Їм найбільше ходить о те, щоб затроїти наші табори. Тому і в скритий спосіб і в одвертий, через наших мсевдо братів, запроданців, стараються вони вплинути на нас чим тільки можна.

Брати! Брати галичани! Це ті „дядюшки в сірому“ із бувших впередівців, яких ми вже

добре пізнали. Дякуємо за братню пораду вертати до наших катів, але нагіщо зпід ваших піджачних бортів зрадливо витикаються кінчики червоних бинтиків? Будьте чесні з собою!

Штовхаючи нас до повороту під гнобителя, обвинувачуючи нас в штучнім творенні ілюзій, в пересадній улертості нашої віри в них, сами весь час хапаються за примарні пробліски самостійності свого краю, збочують на облудний шлях надій на інтервенцію чужих їм кацапських багнетів. Гей гарна поговорка: чия б мучала, а чия б і мовчала! Нічого закидати нам на здорову голову те, чим своя дуріє!

А в тім... Цкаво, що такий „дядюшка в сірому“ до насаду буде радити повертати до рад, але сам радо тули не поїде, — ні, ні! А й Грушевський, „співчуваючий“ радянському урядові, хоч його напевно страх як до Києва кортить, каже, що він надто ангажований, але його амнеція не торкається. От на що нам треба звернути увагу. Всі вони „змінювіхаються“, але що до персонального відношення, то лише — закордонно-політично, обережно-плагіонично.

Нехай би народопродавці і христоводавці! На те вони юлушки, їм треба одробити чергові 30 срібренків. Їм ми можемо з огидою, з призирством гукнути: геть, мерзото! Або й милицією наших страждань по черепові, як це зробив інвалід Петрик большевицькому амнеційному комісарові.

Але ж свої — свої і дійсні брати галичани, лояльні до нас? От уже воїстину — куди кінь з копитом, тули й рак з клешнею! Із за партійного чи групового захоплення брикнути когось тією клешнею, не рахуються з наши-

ми найбільшими душами, грубо намагаються вирвати у нас те, з чим ми зжилися, більше того — зрослися. А що ж дадуть нам взаємні?

Чи свідомо це роблять? Трійливою газовою хвилею дихає на нас така несвідома і напівсвідома свого страшного злочину преса. І найбільший злочин полягає в тім, що вона вмовляє нам іноді, ніби ми служили і служим особам, фетішували іменами. Чи розуміють добродії, у котрих повертається на це язик, що так казати — це обвинувачувати нас у „зміновіховстві“, яко-го ми ніколи навіть в думках не допускались? Без непотрібної гордості, але з щирістю можемо сказати: служили і самовіддано служимо визвольній справі.

Але тім, котрі закидають нам „зміновіховство“ в бік імен, треба зрозуміти, що той, хто скупив наше воцятво круг визвольної справи, сам став символом боротьби в серцях борців і тому вирвати його звітіль безкровно неможна. Нехай на позір тих і навіть наш він — не політик; не за політичну вдатність, в якій не нам, військовикам, розумітись, обрали його наші серця, а за вірність ідеї, якій ми служимо, ради якої за ним, що першим покликав нас до активної боротьби, пішли ми, за витревалість його, в якій черпаємо потужність для своєї витревалости в терпіннях наших.

Його оточення своїми „політиками“ може й гірчило нашу чашу, та воно мінялось, відходило, а він один оставав — один, як конкретний вираз, як втілення непохитности нашої ідеї. Він став для нас не іменем, а символом, і нам потрібен не як центр в лапках, в які глумливо беруть це

слово публіцисти з „Української Праці“, а як справжній і єдиний центр чуття і думки, біля якого весь час гуртувались запалені визвольною ідеєю серця українців-вожків (не політиків, котрі „зміновіхаються“) і зараз гуртуються наші надлюдські терпіння серед надлюдського морального оточення. Все — ради тієї-ж ідеї.

Нам скажуть, що це поганський фетішизм. Ми можемо погодитись в деякій мірі з тим, що все людство не доросло до того, щоб не в'язати ідеї з найдужчим її поборником. Кожна визначна ідея має свого лідера, який часом надає їй і своє ім'я. Не знали-би ми імен де Валера, Ганді, Чхеїдзе, Петрушевича й інших, навіть Леніна, коли б це було інакше. Але в данім разі наше відношення до свого вождя — навіть не умовний фетішизм. Це те, що називається: пірити в людину.

І коли б сталося неможливе, коли-б наш вождь змінив свої міхи, пішов з похиленим чолом до ворогів, це було б страшним, незмірно болючим ударом для нас, але ми певні себе — ми не пішли б тоді за ним, не зрадили-би тому, за що терпіли й терпимо разом з ним.

Чи, воцятво наше ніколи не служило ні іменам ні комплотам, воно служило ідеї і зараз терпить за ідею. *Amicus Plato, sed magis amica veritas.* Так: наша ідея — істина є вищою для нас над усе.

Ми не знаємо всіх витончень, всіх хитрощів політики, ми люди активного самовідаання, ми — вожки. І нам здається, що, коли вже на те пішло, нашим „зміновіхаючим“ і недалеким від того політикам і публіцистам треба було-би брати приклад з нас,

з нашої витревалості, яка болячою в боці впередовця, на котру з шипінням тиче „Земля і воля“.

Тому просимо шановних „полігиків“ комбінацій і пера зрозуміти, що ми — не „сіра кобилка“. Ми вимагаємо пошани до себе, до наших страждань, до наших почувань і до того, що стало нашим масонським знаком.

Ми вимагаємо зрештою, щоб до нас уважніше ставились ті, хто, як і ми, служить вірно ідеї української державности. Бо ми в масі своїй не *tabula rasa*, на якій кожний полігичний фокусник може виписувати свої вибрики, а загартована криця, на котрій вогнем наших страждань глибоко витравлено: Незалежна, Вільна Батьківщина.

Нас нема чого перетягувати спокушати і обробляти в бажаних кожному зацікавленому на прямках. З нами можна йти в ногу до спільної мети, і ми підем зо всіма, хто не збочує з цього шляху. Коли-ж бачимо вчорашніх своїх тучних діячів сьогодні „зміновіховцями“, нам, не криємось, гірко, але... начхавь на їх пам'ять! Каїн теж до часу був братом Авелєві, а Юда числився серед 12-ти улюблених Христом, однак обоє залишили по собі ганебну пам'ять.

Одної зміни віх бажали би ми від наших полігичних угруповань,

це рішучого повороту від ворогуючого партійного сектантизму до з'єднання всіх течій української думки, що весь час стояли на позиціях суверенности українських земель, про яке пророчить „Українська праця“.

А нам, воякам, віх не міняти: твердо вбиті вони на політім нашою кров'ю тернистім шляху до визволення рідного краю. І тільки по цім шляху зможемо вернутись до рідних осель і рідних людей на тихе життя, не загрожене мордом і гнітом чужинців.

Ні, не погнеться шия, не похилиться перед ворогом наше чоло навіть тоді, коли б судилося нам і до віку конати на чужині.

Загляньмо кожний в глибинув серці свого, прислухаймось. Ні, не про нас „зміновіховщина“. Це — панська хвороба. Це — аляцївілів. У нас, у військових, „зміни віх“ як такої, як ідейної зради, прикритої ніби то еволюцією ідейного світогляду, не було й немає.

Була роспука, були ренегатства, але кожний ренегат, переходячи до большевиків, злавав собі справу, що зраджує своє найсвятіше — зраджує Батьківщину. І може з мукою в серці казав собі: *mea culpa, mea maxima culpa!*

Крий же нас, Боже, від цього й надалі!

N. Z.

ПОГЛЯД НІМЕЦЬКОГО ГЕНЕРАЛЬНОГО ШТАБУ НА ЗНАЧІННЯ СКЛАДУ ГОЛОВНОЇ КВАТИРИ.

(Нарис із війни 1859 р.).

Склад головного штабу (кватири) армії має величезне значін-

ня, на що не завше звертають належну увагу.

Зустрічаються, правда, великі полководці, які не потребують нічий і ніяких порад, які обмірковують і вирішують сами кожне завдання. Особам, що їх оточують, залишається тільки виконувати їх волю.

Але ці люди — першорядні генії. Кожне століття дає ледве одного такого генія.

В більшості ж випадків головнокомандуючий армією рахує, не вагаючись, для себе обов'язком користуватись порадою.

Може статись, що ця порада буде результатом міркувань багатьох осіб, яких талан і досвід роблять здібними непомилково оцінювати положення справи, але і в такому випадку все ж таки одна думка повинна домінувати над всіма іншими.

Військово ієрархична організація мусить прийти на поміч в справі субординації думки.

Тільки така пануюча думка і тільки шляхом субординації і може бути пропонуваною на обміркування головнокомандуючого, при тім — однією особою, якій надається це право, навіть покладается в обов'язок. Нехай ця одна особа буде обрана самим головнокомандуючим, — не по старшинству, а тільки по персональному довір'ю.

І хоч дана думка може вказатись на ділі далеко не ліпшою, але вона повинна виконуватись з повною послідовністю й енергією, з рішучим проступанням до раз поставленої мети — і справа ще може скінчитись успішно.

За головнокомандуючим, не торкаючись здатностей порадника, залишається ще більш незрівняна заслуга, це — прийняти на себе відповідальність за приведення до реалізації даної думки.

Наколи ж головнокомандуючий буде в оточенню кількох осіб, незалежних між собою (чим буде їх більше, тим вище вони будуть поставлені, чим навіть будуть вони розумніші — тим гірше); коли головнокомандуючий буде слухати поради й думки то одного, то другого; коли він покладає рішення виконати доцільну пропозицію, але тільки до якоїсь межі, а потім і другу, припустім, навіть ліпшу, лише протилежну першій; коли, далі, погодиться він хоча б і з переконуюче обгрунтованими запереченнями третього, а зі засобами знищити четверте, — тоді сміливо можна сказати, що при таких засобах і способах, якими б добрими сами по собі вони не були і як добре не були би мотивовані, головнокомандуючий програв кампанію.

В кожному головному штабі зустрічаються люде, котрі з більшою проникливістю зуміють висвітлити трудні сторони в кожній запропонованій операції. При першій же комплікації вони переконуюче доведуть вам, що все це вони передбачали й пророчили.

Вони завше праві, бо, не одважуючись запропонувати щось певне, позитивне і не беручи на себе виконання чого небудь, не можуть бути скомпромітовані.

Але самий нещасний головнокомандуючий це той, що підлягає ще контролюючій його владі, котрій повинен щоденно й що-години давати відчит в своїх міркуваннях і проєктах, або той, який має при собі, при головному штабі, делегата від зверхньої влади, або ж позад себе — телеграфний дріт.

Незалежність, енергія, рішучість, сміливість, все, без чого

неможливо провадить війну, — все це в подібнім оточенню гине.

Остання теза цього короткого нарису ошутимо віддає сепаратистським духом пруського юнкерства. Не входячи ad rem в її оцінку, не можемо одначе відкинути думку, що в арміях, по національно-політичним завданням подібних армії нашій, в часах невиважених державних ситуацій і

можливих на цім тлі диктаторських претенсій і навіть персональних авантур в градації до зрадництва, повна незалежність головнокомандуючого від уряду, повна заброньованість його, навіть в справах чисто оперативних, ледве чи були б слухними і завжди без ризико корисними. РЕД.

ПРО КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЮ ПРАЦЮ В АРМІЇ.

(Закінчення).

ОСВІТНЯ ПРАЦЯ У ФРАНЦУЗЬКІЙ АРМІЇ.

I. Армія і народ.

Великі держави світу, розвиваючись на протязі віків, жили собі колись спокійно одна поруч з другою, відгорожені й перегороджені недосяжними мурами: Держава й Громадянство, Наука й Віра, Капітал і Праця, Армія і Народ.

Тепер мури вляли. Наука заглядає до тайників релігії (віри), капітал бореться з працею. В сем'ї, в школі виховують дитину на майбутню людину й громадянина; мусимо готувати й майбутніх вояків. У військові, вчивши козаків, неможна занедбувати й загальної освіти, необхідної кожному громадянинуві.

В житті народу неможна надавати першорядного значіння голій грамотності — аби всі громадянини вміли читати. Хто навчився читати, тим самим не став ще корисним громадянином. Бо на що вміти читати дурням та неосвіченим людям, що будуть цю свою науку повертати на власну

шкоду і для загальної леморалізації?

Справа мусить стояти так, щоб усі члени народу з нижчого ступіння розвитку, на якому вони вже стали в початковій школі, могли йти далі, а потім ще далі, ще вище.

Тільки той гарний громадянин, хто крок за кроком, безупину йде до світла, хто завжди попереду.

Завдання військових керівників таке: не занедбуючи спеціального вишколення, вони мусять старатися, щоб їх підвладні за час військової служби не тільки не забули того, чого навчилися у початковій школі, а щоб освіжили придбане в школі й змінили його новим запасом свідомости, почерпнутої в полку.

Серед новобранців у французькому війську буває ще біля 15% майже зовсім неграмотних. Це переважно мешканці Бретані, де й освіта стоїть досить низько, де й балакають на бретонській мові. Освіта у війську на вечірніх

курсах для неграмотних має на увазі знижити цей відсоток неграмотних, розвинути розум та здібності неграмотних, як рівно-ж і грамотних.

II. Історія військової освіти у Франції що до принципів її має два періоди. 1-й період. Централізація освітньої праці в полку. Особиста ініціатива старшин звязана накиненим полковником програмою. Неможливо пристосувати щоденні заняття до непередбачених обставин. Трудно морально виховувати козаків. 2-й період. Виховування козаків починає зосереджуватись в менших частинах (сотнях). Начальникам частин (сотень) дається можливість широкій ініціативі. Тепер легко пристосувати програму занять до непередбачених випадків. Легко стає провадити освітню працю серед війська.

З 13-го серпня 1904 року цілий ряд обійників міністерства пропонує провадити в сотнях розмови, відчити, лекції, загально-освітні досліди й спроби (покази). Освітня праця у війську поширюється дуже швидко, так що приблизно з кінцем 1908 року справа доходить до переборщення. Військові справи пішли на бік: їх ігнорують цілком, або віддрочують для „конференцій“. Стрільбу занедбують для... стенографії, або експеранта. У де яких відділах „просвіщення“ козаків доходить до дурниць. Починають протестувати у військових колах. В наслідок тієї реакції просвітня справа займає належне їй місце, відступаючи нершенство військовим вправам.

Після останньої великої війни на перший план висувається виховування фізичне.

Військова освіта зараз залежить від військового міністерства.

Це міністерство керує лекціями, розмовами, практичними вправами, чи демонстраціями та бібліотеками для козаків. Є два методи просвітньої праці в казармах. Перший пропонує прості, вільні, приязельські розмови старшини з козаками. Другий ставить на перше місце корисність зборів, лекцій з чарівним ліхтарем та стінними таблицями. Міністерство вибирає компромісовий шлях, пропонуючи однаково—розмови, збори й лекції.

III. Розмови. Не вважаючи на закони про обов'язкове навчання серед населення, панує ще страшна темнота. Що б хоч як-так уявити собі це, треба бути старшиною.

Відкриймо книжку капітана Лебода. Читаємо там такі поради: „День — довгий. Що козакам робити після полудня влітку, після того, як ранком вони займалися тактичними вправами, або технічними важкими маршами? Чи це ж не найкращий час, щоб розвинути розум козака в звичайних, але цікавих розмовах, і чи не було-б це для них любим відпочинком?“

Зробимо ті заняття ріжкоманітними. Забавки на вільному повітрі. Гімнастика, загальноосвітня розмова з обсягу хліборобства, торгу й промисловости, анатомії, космографії, гігієни, етики або про військової справи.

Тут не говориться про такі лекції, як ті, що їх зараз організують скрізь по полках та які читають старшини, котрих, в більшості, не знають слухачі. Не йде тут мова також і про лекції професорів або інші подібні. Корисні справді лише близькі, вільні приятельські розмови, що їх провадить один із трьох старшин сотні.

Автономія роти (чоти), яку вона має в справах адміністрації та фахового навчання, мусить бути тим більше й для справ про-світніх“.

Прості, зрозумілі, ясні й чисті та вільні товариські сердечні розмови протягають нерозривний звязок між старшиною й козаком. Першому вони дають можливість знати своїх підвладних часто краще, ніж у довгому спільному життї, а разом з тим підіймають його авторитет в очах козаків, для яких він з цього часу стає не лише начальником, але й учителем. А козакам такі розмови дають силу корисних та необхідних відомостей.

Теми не треба шукати далеко. Щоденне життя дає нам їх досить, аби тільки ми сами вміли знайти їх на нашій дорозі. Шматок хліба, чарка горілки, корєбка консервів і т. и.; дерево та лїс, річка, гора, море і т. и.; буря, хмара, і т. д. — як багато тут цікавого, що можна роз'яснити козакові.

Вмілий старшина — вчитель використовує кожную обставину, аби навчити та зацікавити козаків, не стомлюючи їх ніколи великою силою відомостей.

Якого методу треба вживати до такої науки? Приятельська виміна думок між козаками на подані їм теми — найліпший метод.

„Ви запитуєте їх, що думають вони та що знають про те, чи інше — розкажете їм, що ви думаєте й що знаєте. Велика річ вміти як слід поставити питання. Великим знавцем тої справи був Сократ. Він умів допомогти темній людській думці, прояснитись і дійти до самосвідомости. Навчїться й ви потроху цього. Хто це вміє, тому мало чого вже бра-

куватиме, щоб бути добрим учителем“. (Капітан Лебод).

В таких розмовах завше треба звертатись до розуму козаків, а зовсім не до пам'яті; треба, щоб вони сами навчилися самостійно додумуватись до правди, а не накидати їм абстрактних істин, треба поставити справу так, щоб вони сами відповідали на поставлені питання, а не проказувати їм готові відповіді.

Такі питання корисні й для учнів і для тих, що викладають: учнів вони навчають думати й говорити, а того, хто пигає, знайомлять з характером і розумом (розвитком) козака.

Як треба питати? Питання не повинні бути ні занадто прості, бо тоді вони не давали-б жадної праці лля голови (не викликали-б ніякого зусилля думки), ані занадто складні й трудні, бо тоді вони, замість зацікавити та заохотити учнів, відіб'ють їм всяку охоту працювати.

Треба пояснювати просто, зрозуміло. Потрібно старатись також не висовувати, а навпаки — закривати велику височїнь особистої нашої інтелектуальної (розумової) культури, щоб часом не спокуситись недоречною тут чванькуватостю та не настрашити тим і не відібрати сміливости у своїх слухачів.

Коли взяти такий метод, то ті цікаві, що несміливі, соромляться, вагаються, наберуться сміливости, навчаться згодом не ховати своїх потайних стремлїнь знати й зрозуміти все, що їх оточує. Вони почнуть говорити, а потім почнуть пи ати, почнуть звертатись до нас зі своїми дитячими „чому“ та „як“. Треба старатись тої цікавості не сполохати, бо вона для військового вихователя буде дуже дорогим товаришем.

Полковник Лявісе в творі, що зветься „Обовязки старшини“, ставить таке питання: „Чи треба робити з казарми школу, викладати шкільні лекції для козаків?“

І відповідає: „Ні. Але треба використовувати при військових вправах (які завше мусять бути на першому місці) кожную нагоду, щоби викликати у козаків певну думку, висновок з неї, а потім відповідну діяльність. Треба розбудити у них цікавість рішуче до всього, що тільки вони роблять.“

Міністр військових справ в обіжнику з 1905 року звертає увагу старшин на користь, яку вони можуть мати з освічених молодих людей, що знаходяться в частині, з яких вони повинні виробити собі гарних помішників.

Правдиво зауважує в своїм творі про війну Лягоржет, що „до казарм сходяться всі верстви громадянства, але вони не сполучаються й не зливаються“. Хто тому винен? У великій мірі це провина тих молодих інтелігентів, що попали до казарм і тут мають привілеї як по своїй освіті, так і завдяки своєму соціальному становищу, але не цікавляться зовсім тими людьми, серед котрих якийсь час їм доводиться жити. Окрім старшинських розмов, треба би було найширше використати цих інтелігентів, щоби вони передали де що з того, що сами знають, своїм товаришам.

IV. Лекції. Лекції в полках, які пропонував заводити обіжник міністерства від 13 серпня 1904 року, скоро здобули собі великий успіх та скрізь дали багаті наслідки, хоч вони й не були обовязкові для козаків. Вони мали першорядне значіння для виховання.

В результаті тих лекцій нарід у своїй вдячній думці злучив у один образ вчителя й старшину — тих двох великих національних вихователів, котрим вся нація довіряє своїх дітей, яких до війська дають окремі громадяни.

Керує лекціями в полку його начальник, а в тім йому допомагають штабові старшини того полку.

Виконання. Викладати лекції повинні не лише старшини своєї частини, але й військові з інших частин, а також і спеціалісти не-військові.

Той, хто викладає лекції, мусить говорити до козаків такою мовою, щоби його зрозумів самий нерозважний, а найбільш освічений щоби не всміхався іронічно. (Полк. Ебенс). Всякі сухі, абстрактні теми треба безумовно відкидати. Треба говорити просто, ясно, добре й інтересно. (Проф. Дірі).

Умови. Нікого зі старшин не можна примушувати викладати, або читати лекції на поставлену йому тему. Старшини по своїй волі беруться викладати предмети, які вони добре знають та про котрі можуть щось цікаве розповісти.

Що до козаків — виклади лекцій для них необовязкові. Примушувати людей ходити на лекції, як каже загально-педагогічна думка, це розминалося б зі самою ціллю освіти. Треба козаків лише заохочувати. Для цього треба їх зацікавити. А цього досягнути можна таким способом:

1) Робити лекції в перервах межі співами, легкою виставою, музикою, деклямацією.

2) Під час відчиту пояснювати його як найбільше чарівним іхтарем, стінними таблицями ми, наочними способами.

3. Вибирати цікаві теми та здібних лекторів.

Теми, які з наказу міністра військових справ виробив у березні 1901 року професор політехнічної школи Дірії, охоплюють такі галузі:

1. Військово-патріотичні теми (історія полку, міста, землі, краю).

2. Теми громадські (повага до права й закону, обов'язки громадян до батьківщини в часах війни і під час миру, загальна військова повинність).

3. Економічні теми (хліборобство, торгівля й промисел; гігієна).

4. Моральні теми (повага до військового одягу, прапор; війна: якою вона була, якою повинна бути).

Як розвивати теми? Розгортаючи ці основні групи тем, старшина, що викладає лекції, або вчитель фаховець знайомить слухачів з основами необхідного для них знання, дає приклади хоробрости й дисципліни у війську, пояснює та розповсюджує наукові винаходи та винаходи в хліборобстві і промисловості, застерігає козаків від небезпеки, якою загрожує їм алкоголь, погані хвороби та хвороби на груди, дає поради, як уникнути цієї небезпеки.

Програм лекцій такий:

Розділ I. Батьківщина й в ісько. а). Про батьківщину. б). Про військо. в). Начальник. г). Козак. д). Війна.

Розділ II. Історія і географія. а). Історія Франції. б). Географія Франції й кольоній. в). Загальна історія. г) Загальна географія.

Розділ III. Моральні економічні й правно-державні науки.

Розділ IV. Гігієна. Хліборобство. Промисел і торгівля.

5. Реакція проти викла-

дів лекцій у полках.

Міністерські обіжники, що десь біля 1908 року натискали головним чином на просвітню працю командуючих, викликали з боку військових реакцію проти надмірних викладів.

В одній з військових газет з 12 липня 1918 року в статті „Просвіта в полках“ читаємо:

„Людей, що з власної охоти зібрались, або їх примусово зігнали підстаршини, навчають, усвідомлюють, демократизують шкільні вчителі. Програми охоплюють найфангастичніші, найневідповідніші предмети: язикознавство, хемію, малювання, різьбарство, садівництво. Не поминули також і стенографії та есперанта. Не раз вечеряти дають пізніше, або відкладають військові справи чи муштру. Стрільба пішла на бік“.

В тій же газеті читаємо статтю (одного зі старшин французького штабу) в числі за 17 липня такого змісту:

„Стаття з 12 липня дає правдиве поняття (хоч правда сама по собі — ще яскравіша) про нечислимі виклади, зібрання, розмови й наочні спроби, що ними надживають у полках. Козак любить спочити після вправ, любить погуляти та поборикатись на лодвір'ю, сісти на лжко, поговорити з товаришами. Все це для нього правдивий відпочинок, милиший у сто раз від викладів, в яких часто нічого не розуміє, на котрих, звичайно, нічого не чує“.

В наслідок тієї реакції виклади в полках усунулися з головного місця на друге що до військових вправ. Під час війни в справі навчання козаків відкинули у Франції, або відсунули на другий план все те, що непотрібно було безпосередньо для війни, почи-

наючи від муштри в шикованих рядах і кінчаючи загально-освітньою працею у війську.

Зорганізували там у просвітньому напрямку лише так звані „центри відпочинку й освіти“, де козаки, що не мають рідних, від час відпуску могли би відпочити, розважитись і знайти собі повчаючі заняття.

Центри такі заклали у гарному та здоровому місці, найбільш на Рів'єрі. Тепер вони вже зліквідовані. Тільки в Мароко, Алжирі та Тунісі ще zostалися від них рештки, бо старшини й козаки, що там знаходяться, в більшості не мають там рідні.

Як тільки скінчилась війна, загально-просвітня праця знову розпочалась у війську, і тепер що дня, як мене поінформував у міністерстві військових справ (від діл II) завідуючий секцією військових справ, вона робить великі кроки наперед.

Секція та обіймає всю культурно-просвітню працю у війську — чи то з боку військової влади, чи з боку цивільних інституцій. Від неї залежить і до неї належить організація лекцій, розмов, практичних занять, чи наочних спроб, бібліотек і читалень для козаків.

VI. Фахове виховання. Ціль фахового виховання така: 1) допомогти козакові, щоб не забув за час служби своєї професії, 2) зазнайти його з найновішими здобутками технічного знання.

„Треба вчити козаків, що вчора були селянами і завтра будуть такими-ж, не тільки вміти боронити рідну землю рушницями, гарматами та шаблями, а ще й вміти ту землю як слід використати, щоб вона дала в десять раз більше, ніж до цього часу

давала“. („Старшина вчитель“, Проф. Дір'ї).

16 січня 1916 року міністр військових справ звернувся до різних начальників, пропонуючи їм подати свої погляди на фахове виховання в казармах. 28 липня того самого року, на підставі їхніх донесень, він видав наказ, в якому підкреслив, що „фахове виховання ні в якому разі не повинно ставати на перешкоді військовому вихованню“.

„Треба дати молодим козакам екскурсіями, розмовами, лекціями з чарівним ліхтарем та наочними спробами погрібні для їх професій знання, котрих вони не могли й потім не зможуть набути в другому місці“. Ті розмови, лекції, екскурсії мусять бути обов'язковими; робити їх треба у вільній од військових вправ час, як що не можна їх сполучити з військовими вправами для більшої різноманітності й користі.

Організація професійної освіти в казармах доручена так званім шкільним комісіям з вибраних старшин, які мають підібрати військовий і цивільний персонал, поділяти козаків по їх професії, складати програми лекцій, екскурсій. В багатьох полках організуються екскурсії на фабрики й заводи і промислові підприємства. Товариство „Філадельфія“ з 1901 року запровадило в паризьких казармах хліборобські курси.

Полковники, за допомогою підвладних їм старшин, закладають вірцеві поля, залі для наочних спроб і практичних занять, природничі колекції.

VII. Читальні й бібліотеки для козаків.

Перша думка про бібліотеки для козаків повсталала в наслідок корисної праці громадських

інституцій (організацій), що мали на меті просвітню роботу серед війська.

Велика заслуга в цій справі головним чином належить заснованому в 1862 році товариству „Франклін“.

Інструкція 7 березня 1899 року поділяє бібліотеки на два типи:

- 1) Бібліотеки для залоги:
- а) старшинські, б) козацькі.
- 2) Полкові бібліотеки.

Перші бібліотеки закладаються, або закриваються з наказу міністра; це—державна власність. Другі відкривають, або замикають з ініціативи старшин начальників. Вони уявляють собою приватну власність.

Бібліотеки при залогах доברי тим, що вони постійні і завжди знаходяться у певному місці. Служачі при бібліотеках залог належать до генерального штабу армії (історичної секції). Міністр військових справ Етьєн в обіжнику про організацію бібліотек для козаків подав список найнеобхідніших книжок. До списку того увіходять: словники, збірник законів, книжки по гігієні, моралі, хліборобству, історії, географії, літературі, а також загально-освітні.

Міністерство щороку закуповує книжки для військових частин в міру потреби. Військові бібліотеки поповнюють: 1) міністерство військових справ, 2) цивільні просвітні товариства (організації), 3) приватні жертводавці, 4) самі військові частини.

Вимоги на книжки до якого небудь із тих товариств належить направляти через міністра. Самі товариства передають свої жертви також через міністра.

Книжки, по своєму змісту призначені для політичної чи ре-

лігійної пропаганди, безумовно заборонені.

Керує військовими бібліотеками комісія під головуванням старшини (сержант, капрал і козак; один з цих останніх виконує обов'язки секретаря).

Взірець статуту військових бібліотек знаходимо в бюлетенях т-ства „Франклін“:

Стаття 1. Читальнею керує капітан — директор (начальник). Ст. 2. Читальня відкрита з 8 ої години ранку до 10 ої вечора. Ст. 5. Курить можна. Розмовляти голосно неможна. Ст. 7. Тільки деякі книжки можна давати читати по за читальнею (напр. — до шпиталів). Ст. 9. Забороняється приносити часописи, або книжки, недозволені начальником полку.

8. Про громадські організації (цивільні інституції), що допомагають освітній праці у війську.

1. Національна Спілка Народних Ілюцій. Заслуга її в тому, що вона перша (докладом до міністра 14 грудня 1898 року) піднесла голос за те, що в казармах козак повинен мати свій дім, а не по за казармами; що вихователем (учителем) козака повинен бути перш усього старшина, а не хто инший.

З початку свого існування це т-во допомагало освітній праці у війську, постачаючи старшинам, що робили виклади, всі потрібні їм технічні засоби, напр.: чарівні ліхтарі, колекції, річі для наочної практики, стінні таблиці й т. инше.

Ціль т-ва — даремно росповсюджувати просвіту серед молоді обох полів. Діяльність т-ва обіймає також армію і моряків. Щоб ту ціль досягнути, т-во заохочує своїх членів до викладів і допомагає їм це виконати. Вони

посилає друковані лекції чи виклади, поезії, драматичні твори, ноти начальникам протягом одного тижня. Позичає даремно своїм членам патефони, кінематографічні апарати, чарівні ліхтарі.

На протязі року т-во організувало до 150 тисяч викладів, на котрих перебувало більше 5-ти мільйонів слухачів.

II. Педагогічний музей, що знаходиться під керуванням Національної Спілки нар. лекцій турбується зокрема про картини для чарівного ліхтаря.

III. Республіканське Т-во народніх відчитів, засноване в 1891 році, організовує для військових частин даремні курси для підстаршин і козаків з обсягу: каліграфії, бухгалтерії, стенографії, язикознавства, хліборобства.

До 1904 року діяльність товариства обмежувалась паризькою залогою, а згодом поширилась на всю Францію.

В червні 1906 року по урядовим даним окремих курсів було: стенографії—55, бухгалтерії—13, каліграфії—7, англійської мови—4, німецької мови—3, еспанської мови—1, есперанто—2, малювання—1, співів—1, курсів для неграмотних—4.

Ходило на курси більше 3000 слухачів—підстаршин і козаків.

IV. Товариство „Франклін“. Засноване в 1862 році. Це одно з найбільш заслужених товариств що до організації та постачання бібліотек для козаків. Воно дає поради про керування бібліотеками, вибір книжок і т.ин.

V. Французька Ліга Загальної Освіти. Постачає частинам книжки, таблиці настінні, щоб улекшити працю старшин.

VI. Т-во Аматорів Технічних Наук. Воно організовує відчити,

практичні заняття та наочні спроби, екскурсії, що мають відношення до торгу і промислу.

VII. Т-во „Філоматів“ організовує виклади, наочні спроби та екскурсії по хліборобству.

VIII. Національна Ліга проти алкоголю. Пропаганда проти алкоголю.

IX. Протисухотне Т-во—провадження боротьби з хворобою.

X. Французьке Т-во перестороги санітарної і моральної—венеричні хвороби.

Останні три організації провадять жваву пропаганду книжками, брошурами, таблицями й знайомлять козаків з небезпеками, які їм загрожують.

9. Французька бібліографія.

Міністерські обіжники: 17-го квітня 1902 р., 25 березня 1903 р. і 13 серпня 1904 року.

Накази міністерства військових справ: а) про бібліотеки для козаків—12 липня 1885 р., 7 березня 1887 р., 14 вересня 1906 р., 18 жовтня 1906 р., 22 жовтня 1906 р., 15 лютого 1907 р.; б) про відчити в полках—20 жовтня 1892 р., 15 січня 1901 р., 18 червня 1901 р., 17 квітня 1902 р., 13 серпня 1904 р., 9 жовтня 1905 р., 28 липня 1906 р.

Справоздання: Міністерства військових справ, Національної Ліги (спілки) Народніх Відчитів (лекцій), Блакитної Зорі. Товариств: „Франклін“, Заразних хвороб, Аматорів Технічних Наук, Хліборобського, Республіканських народніх лекцій.

Твори: „Громальська роля старшини“, „Старшина-вчитель“, „Армія—школа“, „Старшина—національний вихователь“, „Старшина й нарід“, „Виховання козака“, „Учитель і старшина в озброєнім народі“, „Виховання ко-

зака-патріота“, „Хліборобство та мах“, „Старшина і боротьба з армія“, „Хліборобство в казар-алкоголем в армії“.

Підпор. ЕЙСМОНД. (Із матеріялів, в перекладі з польської, поданих редакції сотником Г. Руденком).

А. ЛЕБЕДИНСЬКИЙ.

Д Н І П Р О.

(Уривок з початої і неокінченої історії України).

Ой хто не схилить-бо, не зіпре
На руки голову в задумі,
Коли узрить тебе, наш Дніпре,
Ой хто не змавкне в тихім сумі?
Женеш ти, Дніпре, в синє море
Не води повії, могутні,
А наші сльози—вічно горе —
Минулі, книнішні, майбутні.
Чи тільки-ж сльози, тільки горе,
Чи може й крові хвилю руду?
Про що твій плюскіт нам говорє?
— Мовчи. Я знаю. Не забуду.
Старий ти, друже, сивий діду:
Ой скільки часу промайнуло,
З твоїми хвилями без сліду
В далекім морі потонуло!
Оттак і пинішні полії,
Тяжкі уроки правди й блуду,
Зневір'я муки і надії.
— Мовчи, Ти знаєш: не забуду.
Не вірю я, старий Славуто!
Стареча пам'ять може й тліє,
Та тільки те, що вже забуто,
Співати внукам не здоліє.
А що й співатиме Широкий
Хрипливо й глухо в непогоду,
Учує серцем одиникий —
Співець незнасний без роду...

Погляну-ж я на луки-трави,
Що ніжним шовком зеленіють...
Невже між ними волі й слави
Квітки повік не засиніють?
Не засиніють — забіляють
Меж їх козацькі білі кості,
Криваві маки всполоміють,
Зростугь стражданнь колючі ості.
Для них луги твої — родючі,
Ці луки шовкові широкі,
І ті стрімкі високі кручі,
І гори ті зеленобокі.
Приймеш і нас, з тобою скутих,
З твоїми, діду наш, ланями...
Чи ти-ж оплакав тих, забутих?
Чи будеш плакати над нами?
Хіба поплачуть верболози,
Зелені верби над волою:
Скупі старечі, мутні сльози
І серце, знищене білою.
Але нехай! Нехай і муки,
Нехай нікто нас не оплаче,
Аби зазнали ці луки
Життя свобіднее козаче.
Тоді, тоді-то в Україні
Квітки небесні засиніють
На цих ланах і на руїні
Ті білі кості перетліють.

Тоді, дідуню, й ти заграєш,
Веселим блиском глянеш в-вічі
І заспіваєш-пригадаєш
Усе, що знав, про славу Січі.

А. А---СЬКИЙ.

БІЛІ АРАПИ.

Большевицький спосіб публичного інформування про свої внутрішні справи досить уже відомий. Це—jeu de mots. Спосіб одначе витончено кустарницьким, домашнім, грубим приладдям, тому ця гра словами більше скидається на звичайнісіньке втирання окулярів— мистецтво, яке культивується більшими арапами.

Білий в чорній фракційній парі арап Раковський ужив цього способу на конференції в Генуї під час інформації про бюджетовий стан Росії. Він запевняв, що видатки федеративної республіки цілком покриваються налоговыми податками. Це так вилинуло на хвальну конференцію, що один з її членів, здається бельгієць, серйозно, без усмішки подав репліку, що як би його вітчизна досягла такого балансу, то бельгійші рахували б себе щасливими, а конференційна саля бризнула сміхом.

Звичайно, що, коли спотикаються на рівному навіть лейб-арапи, то шерегові арапинята, особливо закордонні, котрі не завжди під безпосередньо керуючим перстом, частенько зарпортовуються до... „зверх-непових“ небилець. Статистичної цифри вони все-ж таки опасаються, мов тієї жаби на болоті: щоби була не зіла. Тому в більшості намагаються оголомшити фальшованим патосом, гей-би на „мітюжку“: досягнуто майже передвоєнної здобичі! Або: теперішня продукція перевищила передвоєнну о 7 %! В одно слово: видатки цілковито покриваються оподаткуванням,

Але одними „мітюжками“ тепер шляху навіть для верхогля-

дів і легковірних не вгладиш. Треба чогось більш переконуючого, треба цифр. А цифри, хоч би й статистичні, під пером спритного большевицького маніпулянта— ні чорна, ні біла магія, а тільки „ловкість рук—и ничего більше“.

В руках-же провінціяльних комінтернівських арапів цифри, по зразку єгипетського чуда, обертаються в ту безгзлуду різку, якою гоголівська унтер-сфідерська вдова сама себе висікла.

Особливо така властивість переслідує галицьких рентільних арапів. Не вілomo, чи тішаться цим московські „меценаси“, але що самі цифри обурюються „ароганським“ поведженням з ними, то це певно, як певно й друге: що „меценасам“ робиться ведмежа прислуга.

Ілюстрацію однієї такої прислуги нам і хочеться туг розібрати.

Пошкавтесь „Землею і волею“ за 18 червня (ч. 11). Там є стаття: „Внутрішнє положення Радянської України“. Стаття чудесна, навіть з цифрами. А знищена, виміраюча, зазнавши каннібальства Україна малюється в ній так, ніби який молоденький, тільки що розквітший, ранішньою россою вмитий рай.

Але почнемо в порядку. Одна тільки маленька передумова: для полекші й виразности будемо брати в лапки тільки цітуемі уступи й слова. Підкреслення будуть наші.

„Внутрішнє положення Радянської України, судячи по успіхах, які вона віднесла на протязі

1921 року, таке, що можна його назвати вповні вдовольняючим“.

Кого? Арапів, чи замордованих, померших від голоду, конаючих, чи тих, що ріжуть своїх дітей на брощ?—Ясно не сказано.

„На шляху внутрішньої політики Радянська Україна починає йти своїм шляхом, стаючи рівнорядним членом сем'ї совітських республік“.

Ага, це значить: Киргизії, Башкирії, Мордовії, Камчатдалії і т. ин. „Свій шлях“, виходить, не то на північ, не то на схід, кудись в азійські нетрі.—Теж невідразно.

„Справа господарської відбудови краю показала успішною“.

Так. Це нам цілком зрозуміло. В Каносу їздили так тільки, щоб „успішною відбудовою“ подразнити буржуїв, котрі в цій справі ні уха, ні рила—і тому ніяк не можуть собі зарадити.

„Головна життєва артерія—залізничий транспорт, після Денікіна, Врангля та Петлюри“...(ну, звичайно, й Петлюри) „...перейшов до рук радянського уряду вповні знищений“.

От і слухай людські! А нам усе казали, що то радянський уряд „вповні нищить наші залізничі, вивозячи до Росії навіть позривані з торів шини. Але, дякувати радянському урядові, біда, спричинена цими трьома добродіями, теж успішно ліквідується. Тут одначе без цифирі ялось то вже ніяково.—Просимо:

„Українські залізні дороги рівнаються 14.352 верстам“

Істино так. По проф. Фещенко-Чопівському — на січень 1918 р. 14.500 верств. Тут не збрешеш, бо про це й закордон знає.

„В 1920 р. около 2.000 верств були без ужитку, але те-

пер вони знову справлені до руху. З числа зірваних мостів до тепер відбудовано 244, в той час, як біля 661 мостів ведеться праця. Не відбудовано ще тільки 46 мостів третьорядного значіння“.

Ну, це вже занадто! Навіть радянські залізничі з'їзди займаються провокаціями! Хіба не вони, контрреволюційні буржуї в червоних кашкетах, голосили на все Н. Е. П., що майже всі верстви, крім де яких головних магистралей, застаються без ужитку та що й останні ототот за браком де чого (паровозів, вагонів, палива) стануть?

Мости — це инше діло. За два роки направлено 244, не готові ще 707 мостів. При такій інтензивності років за п'ять (з виключенням інтернаціональних свят) будуть готові. А що таке п'ять років у порівнянню з безтерміною московською окупацією?

Вернемося до спокійної циферної ярози.

Знавець справи професор Фещенко-Чопівський каже, що для урухомлення українських залізних доріг до приблизно нормальних меж потрібно: 6.400 паровозів, 11.200 osobowych вагонів і 128.000 вантажових. (Економ. збірник ч.1 видавництва С.У.Д.).

Радянський уряд має: паровозів 1.548, себ-то 24,2 відс. Не вистарчає всього тільки 4.852 паровози, себ-то 75,8 відс., або 3/4. Вагонів усіх (без роздільного виказу кількості osobowych і товарових)—79.876, себ-то 57,4 відс. норми. Не вистарчає 59.324 вагони, себ-то 42,6 відс., инакше кажучи — майже половини рухомого табору.

Нормальний річний вантаж-оборот для 1914 року був 3.382 мільйонів пудів. Вантажових

потягів було 843.843, в пересічнім складі для кожного 40,4 вагонів, з пересічним вантажем кожного вагона 768 пудів.

По інформації „З. і В.“ середня цифра погрузки в 24 годинах рівняється тепер 2.000 вагонів. Це виносить (при умові навіть безперервної грузки) 730.000 вагонів річно, себ-то на 12.771.488 вагонів менше проти звичайної пересічної довоєнної норми.

Картинка остільки ярка, що нема потреби упрощати її до процентного вигляду. Вона ясно свідчить про відсутність на Україні транспорту, як такого: коли білі арапи несподівано для себе раз на віку сказали правду відносно рухомого табору, то все-ж таки зле: значить у вагони нема чого грузити.

Припустімо навіть, що ці 2.000 вагонів що-доби грузяться повною нормою військового часу—1.000 пудів. Річно припадати ме 73 мільйони пудів. Порівняймо з даними по Фещенко-Чопівському. Вийде на 10.566.162.784 пуди менше проти 1913 року, або другими словами: Упроти повної бочки патоки-шилом мелясу.

Це на мові білих арапів звучить: „Паралельно з відбудовою залізних доріг став розвиватися транспорт і погрузка“.

От уже дійсно „паралельно“! Цілком паралельно!

Підемо далі.

„Камінно-вугільний промисел підноситься ще раз більше“.

Придивимось, як саме він „підноситься“. „Можна рахувати—каже арап,—що великий і малий вугільний промисел України в першій половині 1922 р. буде в силі доставити 80 мільйонів пудів, т. є половину передвоєнної добичі“.

На слів арапам не вірять. Треба впевнитись, що то за „по-

ловина“.

При умові зачислення до України етнографічно приналежних Донецько-Криворізьської вловини та Таганрізьської округи Україна може мати річно вугілля (рахуючи пересічну цифру здобичі від 5-ти років) в пудах: вугілля — 1.297.000.000, антрациту — 331.000.000, разом — 1.628.000.000 пудів („Наша Зоря“ ч. 12 за 1921 р.).

Як виглядатиме перед цією цифрою-кольосом цифирка-пігмей в 80 мільйонів пудів у півріччя, нехай 160 мільйонів за весь 1922 рік, яку проблематично підсовує большевицький горе-апологет і яка дає різницю на мінус в 1.468.000.000 пудів.

Це у нього називається „половиною передвоєнної здобичі“! Добродію! Та за таку арифметику не матуру, а різок одержують хлопчики гімназійного віку.

Так! Є чим почванитись перед Європою! Звичайно в формі лише побажань (навіть — необгрунтованих передбачень), бо „це буде можна досягнути тільки тоді, коли робітництво донецького басейну буде забезпечено всіми життєвими засобами на стільки, що не буде примушене перервати своєї праці“.

Гей! Білі арапи! Це вже до безглуздя нахабно! Хіба о це ходить? Хіба тільки перервою в праці грозить робітникам теперішній стан в Донбасі, а не цілковитим голодним знищенням, жах якого не мають змоги заховати самі „меценаси“ вашого арапського хисту?

Після подібного випадку читача не здивують такі арапські перли: „Замість того, показалося в червні, що завдяки посусі, врожай на Україні в ніякому разі не перевищить 450 мільйонів пудів

(замість передбачених Радою Наркомів 850 міль.). Внаслідок того продовольчий податок мусів бути обмежений. Але завдяки щирій праці радянських установ і добрій волі (sic!) сільського населення—продовольчий податок був все таки виконаний. Чинна допомога частин Червоної Армії при зборі урожаю і при доставі податку в продуктах, відіграла неабияку роль“.

Я не полінувався виписати цей довгий уступ і поробити підкреслення, бо від нього тоне таким незрівняним цинизмом, такою люциперською двозначністю, що такого чудового зразку арапських білих очей не завше знайти навіть у самих же арапів. Тут все пахуче, навіть ті прописні літери,

якими вшановується рада народних комісарів та червона армія.

Але годі. Противно стає во-рушити ці пахощі! Мав на цілі показати лише, чого варті менестрелі рептільної преси, подруге: як іноді глаголе істина устами большевицьких немовлят (між стрічок їхньої макулатури) і по-третє: як, зрештою, фабрикуються покріплені статистикою „арап-п'яди“.

Для кого ж властиво пишуться вони? З якою метою? З тією-ж метою, з якою написана в тім-же номері „Землі і волі“ (11) передова, і для тих, що будуть її читати з заворотом ге-лови.

Гр. ТУПКАЛО.

I.

Я на хвилях чорносрібних
Без весла
Кинусь сміливо свобідно
Вниз — до зла.

Я торкнусь гріха в тумані,—
Злечу вмить
В височинь золототкану,
У блакить.

II.

Коли зможеш—пізнай. Коли схочеш—візьми.
Ти для мене один дорогий між людьми.
Я до сеї пори неприступна була,
На глибокому дні під водою жила.

Тільки трошки пожди. Незабаром, за мить
Для нас місяць зійде. Он дивись: вже горить!
Ну, бери-ж мене всю! Ну, цілуй-же скорій!
Я — безкрайне твоя. Безконечно—ти мій.

С. ЛЕВЧЕНКО.

ЧЕРВОНІ ПРОМІНІ.

Кость більше не міг витримати...

Вже тиждень, як ховається по лісах, як веде звіряче існування, забігаючи на хвильку до села й випрошуючи собі шматок хліба, щоби не вмерти з голоду.

Удень нічого, якось не так, але—ніччю, ніччю!.. Збожеволіти можна! Ні на мить не заснеш: все здається... здається, хтось ходить...

Учора, наприклад, (Кость мимоволі здригнувся) учора так змучився чеканням, що не помітив, як і заснув під дубом. А потім... потім щось страшенне залізало в мізок, шарпнуло, стрясло всім тілом— і він, схопившись, несамовито закричав, зірвався, біг з гони мабуть, обдираючи лице і руки стрічним віттям, біг, поки не впав напівмертвий, задиханий.

Це ж божевілля!.. Справжнє божевілля!.. Кость заклав скулде лице руками й затремтів...

Нерви. Голова так страшенно болить, у ній все кружиться, крутиться... наче годинникове колісце, і там, глибше, ніби стукотить розмірено, з математичною ретельністю годинниковий молоточок. Стукотить, стукотить, пробиває собі шлях на волю. Уже пробито мізок, і тепер... тепер треба тільки пробити кістку, череп. Тоді—хаюс! Тоді—божевілля, смерть!

А жити так хочеться, так хочеться! Навколо все живе ясним, весняним життям, а він?.. Раптом зірвався з ліктів, на які сперавсь, і прислухався: хтось іде?.. Підобгав під себе ноги, готовлячись зірватись і несамовито бігти в глибину ліса. Глянув убік...

А той витріщив свої великі баньки і, загіпнотизований, прилип до місця. Але на мить. Раптом, немов скажений, скочив і, шаленно підстрибуючи, побіг лісом...

Кость усміхнувся вслід зайцеві.

—Такий, як і я... нещасний утікач. Як і я—по-за законом! Заспокоївся, ліг і знову сперся на лікті.

—Ні, так жити далі неможна! Треба щось робити, кудись іти—снувалась далі думка. Що вдома? Тиждень, як прийшли ті... Тиждень, як утік з дому й нічого не знаю. Може... вже нікого нема? Може через мене?.. Що через мене? Захвилювався знову. Справді, як що з ними трапиться, це ж... лише через мене!..—вишикла думка.

—Так, тільки через мене! А що-ж вони винні? Батько ввнен, що має країнчику, що заробляє собі на сяке-таке життя? Чи брат, що вчиться в гімназії?.. Чи може сестра?..

—Ні, це... підлість! Так, це—підлість. Суха гілочка хруснула й зломилася в Костевій руці... Так, підлість!.. Мав одвагу пропагувати ідею. Мав одвагу заявити себе борцем. Так борись же, борись, хоч там далі—муки і... смерть... так, хоч і смерть! Але сам, сам знеси все до кінця. Не ма чого ухилитись і наражати інших на небезпеку. Бо це—підлість, слабодуха підлість!

Кость злісна комусь погрозив кулаком. Молотки знову запрацювали з усе наростаючою швидкістю, а потім враз, опанували всією істотою слабкість

і смуток. — Це... від голоду!.. Від учора нічого не їв. Боявся на село йти. Ні, так далі неможна. Ніж гинути з голоду, підводити рідних, ліпше піти, видати себе... Принаймні дати можливість їм жити спокійно. Бо це-ж підла легкодухість!

Кость зважився. І з хвилини, коли прийняв незмінне рішення, заспокоївся. Навіть у душу, отруєну, збентежену жахом, влилася звідкільсь тиха, забута радість... Боротися до кінця. Гинути, так гинути самому!..

Повернувся горілиць... Співали в горі на вітах якісь незнані пташки весняну, золочену пісню життя... Шу... шу... шу... шумів таємничо ліс. Хмарки легенькі, весняні линули в небі---білі, білі, наче гусячий пух. Кость заснув.

Спав мабуть довго. Бо коли прокинувся, була ніч. Прислухався по звичці. Тихо. Кричить злітки лесь погонич. На болоті мабуть. Зорі мерехтять і кличуть... Згадав нараз своє рішення. — Так, йти, зараз же йти! — підогнав себе думкою. Зірвався на ноги. — До ранку побути, попрощатись, а там... кінець.

Стлумив жаль, що піднявся в грудях до самого себе, і хутко пішов у поле..

Місто завергло. Місто заховало голову в брудне лахміття та марило полохливими снами. Лякалося себе самого. Місто заховало своє обличчя до ранку..

Кость оминув, не зустрінувши нікого, передмістя, вийшов знов у поле і садами добрався додому. Боязко, несміло застукав у двері. Тихо... Застукав дужче...

— Хто там? — почувся сонно-зляканий, знайомий голос.

— Нінцю! — озвався приду-

шеним голосом, майже пошепки.

— Костику!

Сестра повисла йому на шиї... Костеньку, любий!.. А ми так боялися... за тебе. Цілує мокре від сліз сестрине обличчя...

— Ходім, ходім до кухні скорше! — раптом схопилась і зашепотіла. Черкнула сірника, запалила лямку...--Петре, Петре... це Костик! — тукнула до кімнати. Брат, босий, роздягнутий, кинувся Костикові на груди. Обіймаючись, плакали...

Раптом перед очима попливли великі кола. Кость похитнувся, упав би, якби не брат.

— Їсти!.. Що небудь їсти — прошепотів. Два дні нічого не їв.

Нінця сплеснула руками і, плачучи, побігла в передпокій. Через хвилину жалібно накинувся на холодну страву.

— Їж, братіку, їж!--припрошував гімназист. Я тепер, брате, гімназію на бік: сьєкулюємо з Нінцею, за те маємо що їсти.

Слухав і з пожадливістю давився, запихаючись хлібом і м'ясом.

Нінця настановляла в кутку самовар. Силкувалася сміятись, хоч по цюкам її, виснаженим завчасно, текли помалу, збігаючи струмочками, сльози.

За чаєм обняло якесь отупіння. Петро щось розказував, але його не слухав..

Батька значить заарештовано? Може й розстріляють? Де-кого вже пустили в „расход“... Так... так... в „расход“... Батька треба врятувати. Врятувати, хоч ціною свого життя... Піти завтра!.. Об'явитись---і спасти!.. Він завтра це зробить... Так...

— Костеньку, пий чай, голубчику, не думай!.. Ти такий страшний... Не треба думати!

— глядила блідою ручкою його закрубілі, обвітрені руки Нінця...

Раптом усі нашорошились... Почулося може?..

В передпокої міцно вдарило в двері...

— Тікай... Обшук... Тікай!— зашепотіла злякано Нінця.

Випростався...

— Ні! Я... Я відламся... Батька спасу!.. — зробив Кость два кроки до передпокою. Там вдарило з самопая...

— Тікай!.. Тікай, голубчику... Тікай скорше!— вхопилася за нього з плачем Нінця, виштовхнула в сні... — Тікай!..

Шалено кинувся... Раз!.. Двері настіж...

— Стій! Стій!

Шалений скік стрімголов згори вниз... Стріл... Продзичала куля... Побіг хутко-хутко до кущів, що росли над річкою. Польіз, не почувачи болю, в саму гущавину... Уткнувся головою в мокру землю і майже стратив свідомість...

Трясла пропасниця.

На горі вили собаки...

Затремтів...

— Чого було тікати? чого було тікати, коли зважився? Підлість, підлість!..

Враз обернувся весь у слух...

— Ідуть!.. Шукають!..

Блискавки ріжуть мізок...

Блискавки жаху б'ють по всій істоті... Нікуди сховагися від них...

А-а-а... А-а-а...

Заліз у кущ головою. Пальцями позатикав уші. Прокляті, прокляті блискавки!.. Ріжуть!.. Ріжуть!..

Лежав. Боявся дихати... Скільки він лежав? І чи лежав? Заснув може? Може це все снилось?.. Світає вже...

Трясла пропасниця. На горі вили собаки. Тра-а-а! — покотилося там. Здрігнувся, затремтів... Крик... Жіночий?.. Знову стріл...

Чий це крик? Чий крик? Чий?..

Очи великі, я нічого не бачу? Чого вони не бачуть? Чого? Упав і зайшовся в спазмах ридання без сліз... Істотично бився головою об землю... Бився довго, довго. Потім скаменів і лежав нерухомо з годину...

Підвів трохи голову. Зиркнув напів-божевільними очима. Відсахнувся від чогось.

Кров?.. Кров?!

Загулив міцно руками очі, заліз ще далі в кущі. Через годину помалу одвів їх, подививсь, оглянувся назад... Дико зареготався зірзавсь — і побіг, белькочучи і розмахуючи руками, несамовитий, уполе...

... ..

На Сході займались червоні проміні.

А. - Ф. - Л.

СОВІТСЬКА ФІНАНСОВА ТЕОРІЯ І ДІЙСНІСТЬ.

Цілі, намічені совітським урядом в царині фінансової політики, були переведені в життя в кінцем 1920 року.

Властиво ясно зазначених

цілей і певно накреслених шляхів не було, тому не було й фінансової політики як такої; була інтензована, неперебіраюча в засобах конкретизація демагогічно

го гасла: нищ буржуазію і капітал!

В перших часах після узурпації влади подібна тактика була для совітського уряду ніби-то й зручною, бо, викликавши до життя перманентну руйнуючу старі капіталістичні основи стихію, не вимогала від нього творчих зусиль: значні запаси продукційних багатств, мільярдний запас золота в державнім банку були до розпоряджності уряду (осінь 1917 року.)

Народній комісаріат фінансів, прибравши до рук золотий паритет, розв'язав банки. Сам же прийняв (правлявіше—мамагався прийняти) характер центрального бухгалтерсько-розрахункового органу комуністичної держави.

Фіскальні установи (фінансові або казенні палати, якія то що) обернулись в губкокфіни, завданням яких стало фіксування праці ріжних совнархозів та наркомпродів. Їх попередні об'єкти—безпосередні і „ковенні“ податки окійшли в небуття. В бюджетах місце останніх заступили викази прибутків з націоналізованих підприємств та комунальної апровізації.

Кількість товарів і продуктів споживи, перебуваючих в розпорядженню держави (в наслідок націоналізації підприємств та введення натуральних податків у селі) з бігом часу збільшувалась.

Розрахункова система в самій державі, оперта на комуністичних засадах—обміні продуктами праці, оплаті натурою, робила ніби зайвими грошові знаки. Золотий запас вийшов з ролі забезпечення валюти і став потроху перекочувувати за кордон на цілі пропаганди.

Ніби все виходило на добре. В дійсности-ж в гарячковім

темпі росли емісії грошових знаків, збільшувались недобори по бюджету, падав курс рубля.

Між тим преса, навіть преса, присвячена питанням економічним, майже нічого не писала про фінансові справи. Тільки час від часу в пресі з'являлись дрібні нотатки що до цієї галузі соціального господарства.

Таке, ніби незрозуміле, ігнорування фінансовими справами було, одначе, цілком природнім наслідком теоретичних поглядів більшовиків на ролі грошей в перехідову добу від капіталізму до комунізму.

Ці погляди остільки своєрідні, доктрінерно-простолинійні і характерні для псіхики комуністів, що про них варт де що сказати. Зрештою по своїй істоті вони, в свою чергу, були питомим наслідком большевицьких поглядів на устрій пролетарської держави і на можливість здійснення комунізму в найблизшому майбутньому; тому вони йшли поруч з націоналізацією промисловости і знищенням буржуазії.

Із книги „Соціальная революція и финансы“ (вид. Наркомфін.) виникало, що з теоретичних большевицьких засад пониження курсу грошей і зріст емісій не є бідною. Навпаки! Це пониження в даному періоді—якщо цілком нормальне, навіть бажане, бо руйнує власників і викачує з ринків велику кількість реальних цінностей, даючи взамін папірці, котрі, власне кажучи, раніш чи пізніш згублять всяку вартість. Про це знає пролетарська держава! Про це писав і Є. Преображенській в своїй книжці „Бумажныя деньги в эпоху пролетарской диктатуры“.

Одначе в початку 1921 року з'являлись перші лаєтвіки обав

і сумнівів: чи не хибні часом теоретичні постулати та передбачення? В половині 1921 року фінансові справи, раніш занедбані, висунулись на перший план, стали першорядними. Хвилиною перелому в цьому відношенні був день випуску статута про податки натурою, бо статут цей був урочистою капітуляцією перед вільним ринком. Капітуляція ця виникла в мент виходу офіційного видавця, призначеного для закордону, котре мусіло пояснити теоретичні підвалини фінансової політики Совітів, яка існувала до цього часу.

Складений нашвидку і незведений з попередніми уступами новий уступ про біжучі завдання фінансової політики Р. С. Ф. С. Р. був повний меланхолії в наслідок безпорадного становища з точки погляду доктрини. Тракував він про девальвацію, що повторюється в кожних три роки, поки зріст великої промисловости не дозволить припинити емісію і не усталив курс рубля, рівний довоєнному курсу (погляд буржуазний). В тім випадку, наколи б консерватизм мас виказався дужим, большевики вважають неминучим „терпливо прибавлять на бумажках нулі“.

Однак практичні совітські діячі дуже скоро далеко відійшли од своїх попередніх теоретичних поглядів і прийняли у відношенню до фінансів усі буржуазні принципи бюджетової рівноваги, а також про вздержання від нових емісій — шляхом переведення в життя податкової системи в обшарі широко дозволених приватного торгу і промисловости.

Крім проектів оподаткування предметів торгу й промисловости, прийнято також принцип платности за всі послуги держа-

ви населенню, а саме: введені залізничні таріфи, поштова такса і т. п.

Слідуючим неминучим кроком безумовно буде відновлення державної банкової системи, що потягне за собою перебудову всієї фінансової організації (скажав би: дезорганізації) і прощу поворотним шляхом, коли не в капіталістичну Каносу, то принаймні в одне з її передпоріжжя.

Властиво це вже й почалося. Бо як інакше назвати большевицькі загравання з європейськими спекулянтами і залицання до антантських дипломатів з одвертим кланчанням позички і безоглядним розпродажем Росії? Оце-ж воно саме: в Каносу, тільки з чорного входу.

Державний банк також реставровано. Але він уявляє з себе надзвичайно цікаве, з капіталістичного погляду монстр явище. Жадного золотого парітету для планетарної уйми грошових папірців, на котрих так усердно добавлялись нулі, він не має. Між тим емісія паперових грошей продовжує пухнути.

Для того, щоби паперові гроші були дійсними кредитовими білетами, себ-то набули довір'я в якості державних „векселів“, треба, щоб вони час від часу повертались до державної скарбниці.

Посередникъ, уможливлуючих такий періодичний нормальний поворот, немає. Податки — оплакані. Продаж державного майна — нема чого вже пролавати. Концесії — поки що в царині пропонування дуже недовірчивим, обережним європейським капіталістам.

Аренда державного майна кунктаторствує. Труднощі транспортів, брак сирівців, харчові

злидні, а головне, брак потрібного для направи та урухомлення заводів величезного капіталу, брак оборотового капіталу, врешті недовір'я до нової ситуації відстрашує інтересантів од арендування великого промислу („Новый Мир“ № 36).

Здача в аренду середніх підприємств іде мляво. Інтересант боїться ризикувати. Дрібна промисловість дала арендній акції поважний успіх, але ж з дрібно-го дрібні й взятки.

Останній ресурс — державні позички внутрішні (при тім степеню довір'я, котре має народ до свого уряду) навіть не проблематичні, а таки цілком неможливі.

Про можливість значної зовнішньої позички яскраво свідчать результати генуїської конференції, як рівно-ж перебіг поліхального з'їзду в Гаазі.

Таким чином державний банк не в силі стягнути із об'яву „самообезціненихся“ паперових грошей, не в силі їх і погашати.

Спостерігається протилежне явище. Щоб компенсувати відсутність оборотового капіталу у приватних осіб, на яких фінансовий державний апарат сам-же й уповає, висовується проект блаженної пам'яті протекцій — „де нежного авансирования и натурального — сырьом и материалами“.

„Денежное авансирование“ стало завданням відновленого державного банку, якому уряд асігнував 2.000 мільярдів основного капіталу. В першому-ж місяці існування відкрито ним 45 кредитів на суму 418 мільрд. (21 відс. основного капіталу); коли йти далі тим самим темпом, то після якого півроку доведеться зачинити

банк, або друкувати нову пайку кредит. білетів. Бо інших джерел прибутку банк не матиме — приватні вклади не робляться“. („Нов. Мир“ № 9).

На Україні відчинено „контору“ Московського державного банку. За перший місяць існування вона мала на біжучих рахунках 53 мільрд. руб., з цього належало „самооправдуючимся“ державним підприємствам 26, кооперативам — 10 і приватним особам 17 мільрд. Кредиту відкрито на суму 106 мільрд. рублів. („Руль“ 15-II-1922).

Нормальна стопа кредитового відсотку на Україні виносить 2% в день. („Гром. Вістник“ ч. 20).

В Каносу, як бачите, пішли і навіть поклонилися.

Тим часом вартість совієтського рубля продовжує катастрофічно швидко падати. За короткий термін від жовтня до січня, наприклад, рублі впали в 6—12 разів. Фінансова операція, потрібуюча більш менш довшого часу, для приватної людини неможлива.

Але модерність нової фінансової політики Совітів ще не вся в цім. Чи чув буржуазний капіталістичний світ, в лоно якого вертаються блудні сини, про таку річ: державний банк, даючи кредит, дчисля до нормальної відсоткової стопи ще й ризико за упадок курсу... державної валюти? У блудних синів, бувших експериментаторів од комунізму, це — останній крик моди.

Теорія знищення вільного ринку за допомогою емісії, роззор продуцентів шляхом всукування їм безвартісних папірців поведла не до комуністичних перемог, а до цілковито протилежних наслідків. Селянство відпові-

ло на це зменшення посівної площі до меж, задовольняючих лише власні потреби, що врешті спричинилось до страшної річі — смертельного голоду в цілих країнах. Робітник, який раніш отримував, та й то нерегулярно, лише частину продуктів, необхідних для напівголодного існування, а тепер навіть акорлюю працю виробляє ледве на кілька фунтів хліба за цілий місяць, згубив рештки віри у вартість і значіння нечисленних зеро на совітських кредитках; разом з цією вірою згубив жадну охоту до праці, звів до мінімуму її продуктивність.

Совети взялися латати за-недбане, закинуте стареньке фінансове корито, та як не замазують, як не зашпаклюють — тече: дуже розсохлось.

Совітські верхи кидаються від одного берега до другого. Думають все таки запержати монополію на 1) велику індустрію, 2) транспорт, 3) весь зовнішній і

великий внутрішній торг. Разом же з тим з'являються проекти перетворити всі державні підприємства в акційні і, забезпечивши державі яких 60% акцій, решту розпродати приватним людям, щоб таким чином заманити приватний капітал.

Зовсім позажно носяться з думкою притягнути приватний капітал і до зовнішнього торгу. Таку думку підпірає заступник наркома закордонного торгу Лешава.

Разом і монополія і зрікання монополії. Це нагадує того ловця, що впіймав ведмедя, та косолапий його не пускає.

Товариш Ларін кваліфікує всю „самостійницьку“ тенденцію промисловости, як „знівечення душі державного господарства“.

Коли-б він поставив формулу ширше взагалі що до фінансово економічної політики Совітів, то залишалось би тільки подати йому репліку:

— Ти сказав!

МАТЕРІЯЛИ: 1) книга польських економістів: „Sowiecka Ro-
cja“, 2) Б. Маргос: „Забезпечення кредитових білетів золотом“
(„Нова Україна“ ч. 2) і 3) Карло Ксберський: „Нова економічна по-
літика совітської влади“ (ibid.).

СМУТНИЙ ОРДЕН.

Із історії „Virtuti Militari“ в часів Королівства Конгресового до наших днів.

Дуже цікава для нас, військових, стаття п. Новодворського під цим наголовком уміщена в числі 173-ім „Rzptej“, зміст якої подаємо нижче в перекладі.

Вона цікава для нас не тільки тому, що в ній говориться

про відзнаку найвищої нагороди польського вояка — нашого недавнього союзника, але й тому, що сумне до трагізму минуле цього ордену викликає невеселі думки про деякі сумні риси з історії заснування нашого бойо-

вого ордену „ВИЗВОЛЕННЯ“.

Коли історичний шлях „Віртуті Мілітарі“ устелявся тернами одвічним ворогом поляків—Московщиною, то нам, воякам армії української, дозволено буде запитати: хто-ж устелює тернами шлях, копає вовчі ями і ставить пастки нашому бойовому ордену „Визволення“, якого з таким напруженням нетерпінням чекає вся армія, і який, не дивлячись на це, от уже незабаром три роки, як не може вийти зі стадії проєкційних переробок, перемальовок та комісійних балачок?..

Вже й могили багатьох героїв наших, що на полях бою за волю рідного краю заслужили цей орден, травою та терном поросли, а справа з ним все ще нагадує казку про білого бичка.

Чи розважно-ж це, чи ко-

рисно для тих, „кому сіє відати належить“?

Бо коли польський військовий орден все таки має за собою історію—нехай і сумну,—на протязі якої зазнав і кращих часів, то наш бойовий визвольний народній клейнод не може навіть переступити її поріг, щоб увійти в історичне життя нашої армії.

Чи не злочин це проти нашої армії, народу й історії визвольної боротьби? Нехай з польським орденем „гравали“ москалі,—хто-ж у нашій власній національній армії грається з нашим бойовим орденем? Невже-ж і тут повсюдний Фігаро—москаль?

Але нехай читачі переживуть сами ті вражіння, перетліють думками, які викликаються статтюю п. Новодворського. Подаєм її зміст.

„З часів Королівства Конгресового хрест „Віртуті Мілітарі“ в цілості переховав свої давніші ціхи, надано йому тільки нову офіційну назву: ордену військового польського, котра удержується в існуючій соймовій уставі від 1-го серпня 1919 року: „Про повернення польського військового ордену „Віртуті Мілітарі“.

Великий князь Константин уважав себе не абияким вояком, бо сам собі присудив „Віртуті Мілітарі“. На відомім портреті його, де він в досить комічній позі гріється перед каміном, представлено його з хрестом „Віртуті Мілітарі“ на грудях.

Тут наближаємось до майже найсмутніших моментів, тісно зв'язаних одначе з назвою й історією „Віртуті Мілітарі“.

Цар Микола I не вшанував нашого народнього військового клейноду. Чобіт переможця підка-

зав йому, після ліквідації листопадового повстання, нікчемність, якою був його наказ од 31 грудня 1831 р., в котрім він обдарував відзнакою польського військового хреста московське військо, яке, властиво, і зломило польське повстання.

„Віртуті Мілітарі“ — „за усмирення польського зостанія“!..

Миколаївські хрести лише „дрібною“ подробицею різнилися від правдивих хрестів „Віртуті Мілітарі“ часів Князівства Варшавського і Королівства Конгресового, а саме: на щитові зворотного боку носили вони, замість року заснування ордену (1792), болючу дату—1831 р.

В запалі помсти щедро сипнув цар „дольською відзнакою почесною“, як сам в своєму указі наш нещасливий хрест чесно-ти військової називає, на своє салдацтво.

Великий хрест, або велику орденську стрічку одержали: розгромщик Варшави — князь Паскевич-Ериванський, шеф штабу граф Толь і всі командіри московських корпусів. Знак II-ої кл. — всі генерали та військові урядовці до 4-ої ранги. III-ої класи, золотий емальований хрест, — всі штабові старшини і урядовці до 8-ої ранги. IV-ої класи, золотий хрест, — решта старшин і військових урядовців. Нарешті, V класа „Віртуті Мілітарі“, хрест срібний, була надана всім салдатам, писарям, кухарям, ліверантам, цілюрникам, поштальонам, маркитанкам і всякій голоті, що воювала за армією.

Згідно звітам Московського капітулу „Віртуті Мілітарі“, од 24-го листопада 1831 р. до 2-го червня 1835 р. було тих хрестів у московській армії: I-ої класи — 14, II-ої кл. — 188, III-ої кл. — 1105, IV-ої кл. — 5213, нарешті V-ої кл. — більше 10.000.

Так, помщаючись за повстання, сипав цар на вороже нам військо цим орденем направо й наліво, щоб як небудь зневажити наш військовий клейнод, потоптати нашу народню гордість.

Dolori Militari...

Здавалося б, що з відродженням незалежності скінчаться смутки, зв'язані з його історією.

Постанова Сойму з дня 1-го серпня 1919 року привернула „Віртуті Мілітарі“, залишаючи за ним назву часів Королівства Конгресового: „орден військовий польський“. Небагато внесено змін в первісну форму хреста. Рік заснування ордену останнім польським королем (1792) залишився. Тільки „король“ латинським написом замінене написом польським „гонор“.

Вже по 12-ти днях, після прийняття Соймом постанови, перший хрест „Віртуті Мілітарі“ заблищав на грудях п. Начальника Держави при словах його промови: „В суворій своїй самокритиці я сказав, що то є моя заслуга, що був добрим жовніром, і тому повісив собі на груди знак „Віртуті Мілітарі“, котрим з цього часу будуть відзначатись добрі жовніри“.

Діялося це в королівському замку, у Варшаві, 12-го серпня 1919 року, під час гучно відбутої під назвою „свята війська польського“ річниці вступу легіонів разом з військами заборчих держав у королівство, запізненої на кілька днів з огляду на konieczність запросити на урочистість гостюючих у Варшаві старшин і представників дипломатичного корпусу Антанти.

Той самий хрест „Віртуті Мілітарі“, прип'ятий в так незвичайних умовах, був у Парижі одіпнутий і, при відповідних військових церемоніях, оздобив мундур переможця тих центральних держав, союз із якими проти Антанти припечатали легіони польською кров'ю.

Полився дощ хрестів „Віртуті Мілітарі“. Не дощ, а злива, попросту буря. В шумі тієї зливи недоглянуто навіть кілька артикулів уставу соймового. А, головне, арт. 4-го, котрий говорить, що „орден військовий „Віртуті Мілітарі“ є нагородою вчинків видатної мужности й одваги, докonalних в бою і сполучених зі самовідданям для добра Вітчизни“... Хрест срібний (5-ої класи) „отримує старшина, підстаршина або жовнір за чин видатної мужности, сполучений з небезпекою для життя“...

А зовсім не цивільний, не

член корпорації чи конспірації, не редактор, не повістяр, публіцист, поет, фаворит, канцелярист, секретарка...

Зі змісту цього артикулу устава соймового випливає, що хрестом „Віртуті Мілітарі“ прикрашений може бути виключно тільки жовнір, чинно воюючий в лавах польського війська, котрий кров свою і життя ставить на карту для добра батьківщини.

Забуто також і про 9 арт. соймового уставу. Установлює він днем свята єрдену „Віртуті Мілітарі“ день 3 мая, „як річницю незабутньої конституції 1791 року, в обороні котрої і повсталала ініціатива заснування ордену“.

Чомусь мало чуємо було в день 3 мая біжучого року — в 120 річницю установлення „Віртуті Мілітарі“ про те велике військово-свято, котре повсюдно в нашім краю, цілою своєю народньою душею привертнутому до своєї армії, могло-би дати особливо яркий вираз народніх почувань.

Річні військові свята того характеру у всіх державах відбуваються завше з великою урочистістю і парадом. Під час їх армія має нагоду показати своєму народові, чим може похвалитись.

Лише в Польщі глухо в день військового свята. Може ніяково виставляти на показ прикра-

су в. тій кількості, в якій оздоблено найвищою нагородою військової чесги?

Між иншим для нагороджених день військового свята давно уже усталено: не 3 мая, як хоче устав соймовий, а 6 серпня на спомин дати 1914 року.

А правдива військова заслуга це та, „що з королями не була в альянсах“, та, котра власних близн і костей долічитись не може, блукає сіра й смутна, зболіла, голодна і виснажена, борикається з тяжкою долею, гнеться під тягарем життя.

Могили на шляхах боїв, в котрих Польща здобула собі незалежність, буйним зіллям вже заростають. Світлої пам'яті полковник Мостицький, той котрому пощастило в липні 1917 року битись під Крихівцями на протязі однієї й тієї ж доби одразу зі всіма трьома завойовниками, п'ять років чекав у далекій могилі, поки то йому кинули (шойно за кілька тижнів перед цим), ніби одчпного, хрест „Віртуті Мілігарі“.

От чому наш орден заслуги військової викликає вражіння чогось смутного... Смутно дивиться на нього польське жовнірське око. Бо польське жовнірське серце инакше розуміє чесноту військовою, инакше тямить самопосвяту і заслугу для добра батьківщини.

ГЕНРИК НОВОДВОРСЬКИЙ.

Переклав з польської О. П—ч.

Редакція запрошує всіх своїх давніх дописувачів, що відстали від праці в журналі, поновить свій зв'язок з ним надсилкою матеріалів.

А. А.

ПРО ПАСТИРІВ ДОБРИХ.

Я пастир добрий: пастир добрий
душу свою кладе за вівці.

Іоанна X, 11.

І, засвітивши свічку, не ставлять
під посудину, а на свічнику; то й сві-
тить вона всім, хто в хаті.

Матвія V, 15.

Поглядаючи ж на людей, жалку-
вав [Ісус] над ними, що були потомлені
й розпорошені, як вівці без пастиря.
Рече тоді ученикам своїм: жнива багато,
робітника-ж мало.

Матвія IX, 36-37.

Розгорнувши Біблію, спи-
нівся мимоволі над цими еван-
гельськими текстами, бо виклика-
ли вони в мене деякі думки і
почуття, особливо — останній, яки-
ми коротенько хотілось би поді-
литися з братами.

Хіба не про нас ото сказа-
но? Потомлені ми й розпороше-
ні, як вівці без пастиря... І так і
не так.

Далекі ми від зневір'я. Укра-
їнське вояцтво маніфестувало ди-
вовижну міць свого духу п'яти-
річною боротьбою з гнобителя-
ми його Батьківщини. До зневір'я
далеко. Дасть Бог — міне нас гір-
ка, отруйна чаша відчаю. Але
нігде правди подіти: окремі бор-
ці підундають іноді на витре-
валості духу.

Коли ми всі в цілому тіль-
ки потомлені, то ці легкодухи
близькі до роспуки. Коли ми,
хуртовинами політичних і війсь-
кових подій розпорошені майже
по всіх краях світу, маємо кріпку
надію дійти до своєї мети, то
вони, залишаючи самовільно тіс-
ну таборову сім'ю, розпорошую-

чись на чужині, цілковито губ-
ляться для нашої визвольної
справи, а через те саме може й
назавше гублять своє право й
можливість повернутись колись
до рідних осель.

Що-ж тоді казати вже про
тих, котрі піддаються вмовлян-
ням ворога і, покладаючись на
його „амнеції“, сами вступають
у шерехи катів свого ж народу.

Ми радіємо з того, що всі
заходи ворога — його нахабність
одверта, його таємні змагання
здеморалізувати нашу армію, рос-
першити її, перетягти на свій
бік, які безперечно коштували
йому та й не мало, терплять до
сього часу фіяско. Ми радіємо з
того, що всі большевицькі „ам-
неції“ зібрали оплаканий відсо-
ток зрадників. Але самий найми-
зерніший успіх ворога мусить бу-
ти для нас, мідних духом і гор-
дих з того, самодовліюче прик-
рим явищем. Ні одного із навіть
потомлених! Ні однієї душі із
розпорошених по світу наших
таборів! От як мусило би бути.

Щоб досягнути такої абсо-

лютну відпорність, треба використувувати усі моральні чинники, треба працювати з повним напруженням сил.

А чи так воно діється в нашій таборовій сем'ї?

Не хочу нікого винуватити, нікого не дозволяю собі поприкати, але мушу констатувати, що в наших таборових життєвях залишено без належної уваги можливі впливи на вояцтво через пан-отців.

Запобігаю тій думці, що церква мусить триматись осторонь від нашої визвольної справи: це, мовляв, справа політична, справа свіцька, якої не можна змішувати зі справами духу, з ділом Божим. Запобігаю також і формальному запереченню, що не діло, мов, церкви втручатись в царину, яка пахне політикою, бо церква відокремлена владою від держави. Сам Спаситель поклав на людей обов'язок оддавати Боже Богові, а царю цареве.

Наша визвольна справа — свята справа. Свята в самому стислому розумінню цього слова. Большевики — гнобителі нашого народу, вороги нашого права на вільне життя, вороги правди людської, яка не розминулася в дім з правдою Божою. Вони — вороги християнської релігії, бо вони принципіві вороги всякої релігії. Не було різко сказано, коли назвати їх антихристами. Вони такі по словам своїм і по вчинкам своїм.

А в ділі правди церква мусить бути першою помішницею для держави. І коли прийшло лихоліття, церква — перша опора свого народу. Наділений благодаттю — перший захисник погноблених, він повинен підтримати підупавших на дусі; він повинен підвинути віруючих до відпору

неправді.

Даруйте мені: нічого незнаючого, нічого нового не хотів я сказати в цих стрічках і не в докір, ще раз повторюю, нашим отцям духовним висловив я ці простенькі думки.

Я бажав лиш довести, що, коли церква повинна іноді ставати до помочі державі активно, то наші військові, свої пан-отці морально зобов'язані працювати серед своєї військової пастви, серед людей, обстоюючих право і правність свого наряду, як найактивніше. Я хотів сказати, що круг їхнього ділання не обмежується виконанням лише ритуально релігійних обов'язків.

Пан-отець в селі — не тільки жрець Господа. Він — совітник і вчитель, добрий наочний приклад хазяїна і сім'янина, як рівно-ж чесного і ретельного виконавця християнських і громадянських обов'язків. В ідеалі він найпотужніша морально-культурна сила. Авторитет його стоїть на найвищій шаблє, вплив його на селян необмежений: так сказав пан-отець — так мусить бути, слово його — святе.

Пан-отці військові, необтяжені турботами по хазяїству, тим лекше можуть віддатись культурній праці, тим лекше й більше мають змогу стати безапелельним авторитетом в очах своєї духовної пастви.

Авторитет священика і зараз непорушний. Він устояв серед революційної хуртовини, не повалила його большевицька клака; як свідчать газетні аннали і перекази з того боку, переслідування тільки зміцнили його. Оскільки-ж вдячнішим ґрунтом для авторитету пан-отця є наше козацтво, яке не затроєне большевицьким бусурменством ні-

трішки.

А старшини? Нігілізм — не наша вдача. Атеїзм, коли б і подибувався, в більшості псевдо-наверстваний, це — про модерну інтелігентність, кепсько для себе вирозумілу. Це — зверху, для „інтересности“. А в душі — сміло кажу це слово — нема серед нас ні одного невірющого.

А в цей гіркий час, коли всіх живить лише надія, коли без надій ми давно стали б порохом на вітрі, віра — безсумнівна підвалина і нязших надій і нашої тривкості: нема надій без віри, як нема віри без надії на ласку Божу.

Отже великий вплив мало-би пан-отцеве слово на душу нашого вояка, однаково чи то козака, чи старшини. Особливо козака. Козаки прості серцем, як діти. Спитайте їх, як вони ставляться до тих старшин, котрі підходять до них не з офіційним холодком, а просто, як старші, як більш освічені, більш анаючі й розуміючі брати. Такому старшині козк вірить без

застережень, без критики. А хіба шире слово вітця духовного було б для нього менш важним, віродостойним?

Бажано було б щоби пан-отці виступали перед вояцтвом з живим авторітетним словом своїм, яке глибоко може запасти в серце віруючому і здержати його не тільки перед таким страшним ділом, як зрада, а навіть од звичайного, якого-будь поганого вчинку. Особливо можуть вплинути казання в церкві.

В подібні до наших лихі історичні часи пан-отці засновували Кирило-Методієвські братства, які були довгий час єдиною опорою національної справи, а сами пан-отці — стовпами братств. Вони були мечем, який одсікав од народнього організму лихі денационалізуючі вщеплення, який відганяв і знесилював ворожі спокуси.

Зараз — такий-же час. І пан-отці мусять бути такими-ж.

Тоді не страшні будуть ніякі большевицькі лукавства й „амністії“.

КУЗЬМА ДРЮЧОН.

РОЗРІЗНЕНІ АРКУШКИ.

Із щоденника дідичного, почесного („потомственного“, „почетного“) громадянина („гражданина“) Бразилії. З цього світу, з нового світу і з того світу.

I.

Аркуш семий. (З цього світу).

... шений був, сьорбати остобі-сілий „пенцак“. Звичайно, що як подумати про Совдепи, то за пенцак можна-би й Богові дякувати, але-ж як згадаєш про недавній маїс і січеники (котлети)...

А сьогодня обіду таки не буде: наші забастували їсти. Деж таки чувано? Видали борошно й сіль і — все! А замість сала — кава. Та її й так чотири лантухи стоїть у постачанській коморі Спершу до-

лівку посипали, тепер думають робити „компост“ для угноювання піль в околицях.

25 червня 1922 р. Галушки, галушки, ще раз галушки, нескінчені галушки, мов періодичний арифметичний дріб. Галушки в юшці, галушки (де-хто каже—локшина) без юшки, галушкіяда якась та й годі!..

29 червня. Здається заворот кишок дістав од галушок. А по ночах мучать галушкові кошмари: то здоровецька (завтовшки зо три полтавських, або точнісінько, як золотонісська попадя) пісна галушка підступить і тиснеться в зуби, то довгі, як волошські макарони, або глистисолітери, і такі ж слизькі та гидкі пасма локшини (лапші) починають рости по всім тілі, мов шерсть на сибірській корові. Пробував молитись: „да воскресне і расточаться“— не помагає.

8 липня. Тепер я вже бачу, що України немає й не буде. Видали одну каву. А розумніші зпоміж наших кажуть, що краще її продукувати, ніж одержувать замість сала, і тому розсудили їхати в Бразилію розробляти кавові плянтації. Де-хто зауважує, що можна-б і в Польщі, але... ще Заратустра сказав, що завше там добре, де нас немає.

9 липня. Події наростають. Галушки. Соїм паяє. Гага торгується. Німці в Росії заснували 2157 нових Bierhalle. Ніби вилазять шилю з мішка: американські мільярдери потайки позичають Літвінову галуш... то п'як доляри. Еміграція „зміновіхається“. Шумський у Варшаві почав, кажуть, затирати руки і з посмішечкою підморгувать. Чи не „амнастію“ часом новеньку придумав? Чого підморгує? Ой чує моє серце, що наша справа „по-

лепшала“...

10 липня. Ну й деньок випав! Але—ступнево. Перш за все—обіду немає. України—теж немає. Звідсіля висновок, навіть два: нема й еміграції, а тому треба їхати в Бразилію.

Коли признатись по тайності, то я не сам дійшов до цієї думки, а мене „надумали“ наші бразіл... чи той, кресовці, себ-то плідючі мешканці першого відділу.

Правда, що я не з їхньої корпорації (я-ж не жонатий), але, знов признюсь по тайності, приятелюю зі сотником Спінозою. (Ви не дивуйте з такого прізвіща: був же у нас філзозоф Халлява...чи Хома Брут. От забув, котрий саме—давно читав Гоголя, а добитись у У.М.С.А. російської книжки тяженько: всі томи нашими українцями розхапано).

Власне, коли вже признатись цілком по тайності, приятелюю не так зі самим сотником Спінозою, як з його жінкою. Ви не подумайте чого лишнього. Ні, ні! Я хоч і друг дому, але я не друг дому і завше буваю тоді, коли й сотник вдома. Іноді, правда... але ні, це неправда! І я поб'ю морду тому, хто не повірить.

З випадку, що немає обіду, пішов до пані Спінози з притлумленою думкою будь-чого перекусити. Отож сижу в скінї (сепаратці), слухаю й нюхаю, як шипить і пахгить „прімус“, та позираю на точені ліктики пані Спінози. (Чи був сотник удома—не пригадую). Гарна молодичка. Хоч вона й не філзозоф, але розумна жінка і, скажу вам щиро, щира українка і чудова гімнастка (жіночої секції спортивного дому У. М. С. А.).

—На чорта нам та Україна? Ніякої України нема та й не

буде!

Від здивовання глигнув на неї очима.

—Що ви, Олімпіадо Декадвно, кажете? Та ваш-же чоловік — український каерщик, а ви

таке непевне вигукуете!..

— Та що там „вигукуете“!.. Он сам головний, кажуть очевидці, говорив, що наша справа цілковито луснула. Можете, каже, під чоти-

II.

Аркуш восьмий. (З цього світу).

рі вітри. А Вітусік мій каже, що ліпше в четверту частину світа.

— Себ-то, в яку ж саме?—питаю.

— В південно-американську Альжерію.

— В Америці, кажу, немає Альжерії, то — в торішній Африці. А це — певно Бразилія.

— Еге-ж, в Бринзілію.

І кругленька Олімпіада Декадлівна, засукавши рукава ще вище, сіла навпроти на ліжку, сперлась точеними ліктиками на стіл, нахилилась до мене і, заглядаючи в-вічі, пролебеділа:

— Ідьмо в ту Бринзілію, Василеньку, з нами! Не будемо розлучатись... А шасливі які! Будем, багаті! Будемо бринзілійську бринзу їсти... Ха-ха-ха!.. І носить, як індійці, бранзолетки в ніздрях...

— Та я-б і поїхав, та хто його знає, що то за край. Кажуть, підсоння там...

— Що там підсоння! Чудесний край! Вітусік мені розповідав багато, багато. Всього й не запам'ятала. Але, що тямлю, про те розкажу.

Олімпіада Декадлівна присіла щільніше, і дзюркіт слів струмочком влився в шипіння „прімуму“. Як зачарований, сидів і снував мелодійні уяви на тлі оповідання захопленої жінки...

Там ніколи не буває зими. Спека така, що в печі обілу не

варять і з противними „прімумами“ не мордуються: виніс горшки на сонце — і за пів години готове. Черепахи стілько яєць несуть, що й на базар не треба ходити. Вийшов набірав, тут-же вилив їх на сковорідку, п'ять хвилин—яєшня готова. Звичайно на маслі. А які там здорові, здоровешкі та рогаті терміти. Там на конях все більше якісь-то „колсбої“ гарцюють, а термітами аємлю орють.

— Не „колсбої“, а ковбої — поправляю оповідачку.—Еге-ж, гобої!.. І знов миготять мов у кіно, фантастичні образки. Сто моргів, а посередині — пуп. Ні, не пуп, а хутір. Навкруги хутора по всіх напрямках літають на конях бандити... чи ковбої, все одно. Я сижу серед кімнати й трушуся, мов псєнк у листопаді. Зі всіх вікон виставлені в поле рушницї й кулемети і стріляють, стріляють в ковбоїв москітами...

Я в пралісі. Велична ріка ліниво і важко суне свої води до далекого океану. Від роскішно-корінного духу тисне груди. Ліани, ліани, ліани... Ззду тихцем наблизивсь (коли? звідкіль?) ягуар і, оскалюючи пащу, чємно звертається: „дозвольте припалити“. Я захолонув. А пан Майн-Рід глумливо регоче: „а, голубчику! Ти гадав, що сільваси це тобі августовські ліси, чи біловіжська пушка?..“

Зриваюсь і, як шалений, біжу через річку по кайманах, мов по понтонах. Не встиг одсапатись, глип! — а переді мною... Її Величність Малярія. Отруйними туманами хвилюються прозоро-миготливі складки одежі. Широкою хвилею переливаються сизі болята величезних очей, і дрібно-дрібненько дріжать, мов у пропасниці, очерегані віі...

— Ваша Величність! — белькочу я. Далєбі не хотів їхати, та мене підбили. Я гадав, що тут, як у нас на Кубані, або в Херсонщині...

Зелене лице опромінилось хисткою сизою посмішкою. Холодні, холодні, як лід, і гарячі, пекучі, як жар, трясовинні коси обгорнули мене, смага впала на губи, в очах погемніло. Ще одна мить — і я згублю притомність...

— Що з вами, Василеньку? Чого це ви зблідли? — чую здалека голос пані Спінози.

Важко розімкнув свої повіки і несподівано для себе прошепотів:

— Я сьогодні нічого не їв. Мабуть учадів од прімуса...

Ой, Боже-ж мій! Чому-ж не сказали? — заметушилася жінка біля шаховки.

Того-ж числа, після полудня.

У себе в 3-м відділі надумався покопатись у книжках, чи не знайду чого про Бразілію. Шукав між товариством енциклопедичного словника. Еван, ево! Добув! Приношу додому, розгортаю — словник, але який? Московсько-український Дубровського. Ах матері твоїй ковганка... сала з часником! З респіку все-ж таки взявся до літери Б.

Бразілія, значить бр. Ага, ось воно. Бредіть — верзти, блудити словами, маячити, марити. Бредні — теревені, вигадки. Щось не те... Бред — маячня, ввижання. Та що ж бо зі мною? Мені не бред треба, а браз, Бразілія. Знайшов одно однісіньке слово: бразди — віжки. Дякую: я не коняка, я емігрант!...

III.

Аркуш дев'ятий. (З цього світу).

Того-ж таки числа. Вечір. В театрі У.М.С.А. вечір інформацій ніби про Бразілію. До біса Дубровського з його віжками! Іду!..

Зустрічаю сотника Щирого.

— Ідеш? — питає.

— А ти?

— Іду, голубчику. Годі, насидівся, наждався теплих вітерців зі сходу. Хочу пожити.

--- Та як-то таменька жити? Як в Україною? Це-ж далечінь, новий світ... Коли та як-то по-

вернешся?

--- А чого мені вертатись?

Чого я на тій Україні не бачив? Щирий потяг мене вбик і почав, і почав. Наінформував мене, як жид фаршем шуку. По 25 моргів, акрів, десятині і гектарів землі на кожного працездатного члена сім'ї; живий і мертвий інвентар (увесь!); на кожду сім'ю на руки готівкою в долярах, чи в рейсах. (В яких? Що то за рейси? Рейки?..) Та не рейки і не мореходні рейси, а металеві, чи пелерові.

Гроші, значить...

— А хто-ж то такий дурень, щоб розлавати без забезпечення гроші?

— Ат, не перебивай! Розумніші від нас... Усі вигоди на три роки. В цей час земля і все рахується державним. Після трьох років починається виплата, і все переходить у власність. Для тих, що погодяться одружитися з тубільськими жінками, все без виплати. А там-же такі індіаночки!.. А муринки, а мулаточки!.. Ог ці каве буде нове покоління українців. Ти з ким оженишся, Василю? Я—з муринкою, уже вирішив. А через два роки я— громадянин Бразилії, розумієш? Гро ма-ля-ни! А тут я хто? Використана „пшепустка“ і більш нічого.

Я тільки хлюпав ушима та кліпав очима. Усе розумів. Не розумів я одного: що я буду робити з тими гектарами. Треба ж їх буде обробляти самому. Ну, такий, як я—буде. А що робитиме такий лехкевич, як Щирий?

А сотник Щирий, попихуючи люлькою, мріяв далі:

— Візьму з собою шість козаків—живи, жива душе! Переведуть нас у перший відділ, дадуть окремих пайок, а У.М.С.А. ще й від себе, щоб трохи „півгодувались“. У середу в театрі загальне зібрання. В перших числах серпня—мерехтить в очах безконечний шлях... кру, кру, кру...

В театрі, замість інформації, відбувся шарварок приблиз-

но такого сенсового змісту. Були докори: хаштурники, авантюристи! Нахапали, а тепер вербуєте білих рабів у чужі світа на погибель... Були контр-докори: ошуканці, ледарі, доки нас дуритимите?.. Були й сентименти: ми їдемо, але наша душа, наше серце завжди будуть з вами. Ваші болі будуть нашими болями...

І хоч я схилився на бік „бразилійців“, уже зважився в душі записатись, але тужно стало на серці... Україно, та вже неленько! Оце твої сини, тепер— „інтер'и“, оце твої борці, тепер— „бразилійці“...

Коли почали розходитись, уже сугеніло. Світилися електричні лямки. Табор нагадував якийсь городок, чи містечко. Улиця. Ось туг, за рогом— провулочок. Так... Та це-ж Київський жидівський базар! Пройти ці ряди, а там Столипінська, а там трешки до гори— і я вдома. Певно заждались на мене з вечерею. Шумить, не шумить— мелянхолійно тягне високу тиху нотку самовар; то обірве, то підхопить своє брешіюче, тоненьке пі і-і...

Тиха балачка йдучих поперед обірвала гіркість моєї думки-омани. Не прислухаючись, мимоволі почув: „...нас дев'ятьсот чоловік... ми їм покажемо „певних“!.. уже заснувавсь комітет, а варфоломійвську ніч ми їм урядим обов'язково... будуть знов бити мор-“

IV.

Аркуш сімнадцятий. (З нового світу).

12 серпня 1924 го року.
Коли-б тому Колюмбові бу-

ло так гірко на тім світі, як мені в новім світі! Ну та нічого! Добе-

русь я до тебе, невгамовний бродяго! Вистарчило в мене дурості перебраться зі старого в новий, то вже зробити єдине розумне діло— емігрувати на той світ буде лекше. Щоб же тобі, бродяго, за твоє відкриття було так гірко від райських яблучок, як мені від хіні!..

Кінчаю шіснадцять кільохінного порошку. А проклята пропасниця трясє по три рази на добу, трясє немилосердно, як трясуть за груди дигана, що прокрався в базарі. Ну, що-ж... скоро капут. Уже Її Величність Малярія заглянула мені в вічі своїми сіво-зеленими озерами...

Мабуть перед близьким кінцем навідають сномини про таке далеке недавнє минуле. Спам'ятав, як збирався в Америку. Коли це було? Два роки тому, чи два віки?.. Не знаю. Знаю тільки, що пережито багато...

Знайшов свій щоденник і зрадів йому, як рідному братові. Любий мій! В тобі занотовано нехай і дурниці, але-ж ці нотатки ще з того життя, зі старого світу.

Що-ж маю цікавого до їх долучити? Багато перебуто, а коротенько можна розповідати.

Було нас зневірених більш тисячі. Писались, писались, записувались... Потім виникли „незалежні обставини“, а де хто олумався, де-хто в останній термін ажახнувся: куди? по що?.. Купка упертих таки виїхала. Я не був упертий, тільки дурненький, бо послухав ліктиків...

Нам дали землю... чужу... для підневільного обробку. „Білі раби“ показали нам дулю, та не в кишені, а під самісінький ніс— і розвіялись, хто куди. Ми покрутили носами (дуля була з перцем джорів) і влялись до праці

solo. Солісти з нас оказалися кепські: фальшували в роботі, бо ні хисту, ні здоровля, ні витривалости. Перейшли на шкапиний пайок...

В Бразилії невільництво знесено ще в 1890 м році. Невільники давно вже з плянтацій розбіглись, але підданці Дон-Педро першого і Дон Педро другого позалишались. І хоч скинули к бісу всіх Педрів і завели республіканські папства, та сами засіли в них папами, а всіх ново поселенців гахують своїми дітками (на якій підставі? Я сам, наприклад, маю вже діток). Називають нас, емігрантів, гремалянами папств, папенятами, а поводяться чомусь по московському „Домострою“, себ-то буками.

Попробував протестувати, скаржитись, мене конституційно не зрозуміли. Зате, коли я розгорнув географію д-ра Омельяна Калитовського (друге перероблене і доповнене видання з 93-рьома ілюстраціями в тексті) на 265 і 267 ій сторінках, я зрозумів, що мої скарги— дурниці. Тоді я почав емігрувати по еміграції.

6-го листопаду 1924 року. Ізгуть потолові дощі... Перечитую щоденник і думаю, що годішні мої ввижання в сепаратці пані Спінози (пухом земля небіжці!) мало чим відріжнялись від того, що прийшлося пережити, хоч у де-чим і навпаки. За півтора року облязав я Парану, Санта-Катаріну, Ріо Гранде до Суль, побував і в Парі, Мато Гросо, в пралісах Амазонки...

Пана Майн Ріда не зустрічав, зате з його знайомим, з паном ягуаром здибався не раз, одначе побалакати з ним, а тим більш потракувати його цигарою не вляжився.

Кайманія бачив, але не в

кшталті понтонного мосту, а немов-би клявіатури якогось велитенського роялю—шток по 60 на прибережнім піску. А кожна клявіша мала по сотні білих гострих клявіш у паші. Від такої мовчазно-виразної сімфонії я завше обливався холодним потом і тікав куди-очі.

Черепак, правда, багато, більше навіть ніж черепів погинувших тут емігрантів, але яєць їхніх, щоб валячись де будь, не зустрічав і не бачив. І коли б я міг попередити своїх земляків, яких може в цю мить десь там, у старім світі, дурять нові „бразілійці“, я б крикнув їм звірське: не вірте! Пльоньте їм в очі! Черепак не такі тут дурні. Вони за снували трест, організували на велику скалю експорт і тепер постачають яйцями голодну Європу.

Москити... Це зіпсоване слово. Його первісна транскрипція певно була: московіти. Це маленьке, гідке согворіннячко, таке ж уїдливе, як москвин, і таке ж отруйливо влісне. Терміти—теж зіпсоване слово „терміти“. Коли мій дах, дякуючи їм, звалився мені серед ночі на голову, я ледве витерпів. Землі ними не орють. Небіжка Олімпіада Декадівна (вмерла від маларії) помилялася. А що від їх праці приходиться „орать“ (в московськїм сенсі—„благім матом“), то це правда. Є тут багато дрібної птиці, більшої й меншої від наших горобців, але не птички їдять павуків, а навпаки, по бразілійському, павуки—птичок.

Тут багато де-чого навпаки. Ось вам наочні приклади. Не я годувався від землі, а земля „заїдала“ мене. Багато її і багата вона, як усі Креси світу разом, тече медом, звичайним і навіть птичим молоком, засолоджена

цукровим очеретом, ананасами, апельсинами, виноградом, але все те чомусь не миле. Чудний смак у тутешніх поселенців! Хутко кінчають тим, чим скінчив і я: купують пуд бридкої гіркої хіни та й запихаються нею жадібно.

Нагромаджував я великі рільнічі здобутки, а користи не мав: робітник вимагав платню по числу робочих днів у році, а покупець моїх віктуалів пропонував по числу свят. Бодай же вям довчне свято Кузьми та Дем'яна!

На другий рік я женився з дубількою. Добре, тихе й миле було согворіння. Пишне й наївне, як сама природа, що його виплекала. І та наївність погубила мою дружину. Заблгнулось їй мати на шій боа. І хоч би європейської конструкції!.. І те боа її задушило... Бо го був боа конструктор бразілійський... Зоставсь я вдовцем з двома креолятами.

Пересгав я блукати. Ради своїх креоляток оселився стало, узявсь за рільність знову. Не стріляю москитами, але кожної ночі перевіряю свої карабіни і ставлю їх вголовах. Шлях—перехрестя, по кутах—чотири фарми, як чотири цятки на великім друкарськїм аркуші, а кругом поле-степ, а в степу „ковбої“ ночі... У цю хвилю в Бразілії сімнадцяга революція цього року. Коли-ж то пілуть каравани зі збіжжям?..

Передчуваю, що скоро вже, скоро емігрую до небесної Бразілії. Але особисто нічим не турбуюсь: не треба ні еміграційної анкети, ні пароплавної карти...

Не треба чотирьох фотографічних карток. (Нехай вибачить фотограф, що не даю заробити). Не треба давати 320 марок (чи мільрейсів по курсу), а потім ще 100, а потім ще 50, а потім на поїздку до Варшави, а потім... А

потім не прийдеться почути клясичної фрази: „на наш вік розумних вистарчить“.

Є в мене пара карасиків (у сметані) для Святого Ключаря—росход невеликий. Презентую

Старому Рибалці—пропустить.

Одно лиш турбує: на кого покину своїх креоляток у цій стороні вовчого egoїзму?.. Та ще мучать спогали про далеку, рідну—рідненьку Україну...

V.

Аркуш вісімнадцятий. (З того світу).

Божого безчисла Божої вічності. Дякую Милосердному Бєгові. Тут мені добре. Найшов свою вірну дружину, одвели нам фарму на нивах райських, працюємо помаленьку—то ж і маємо. Адміністрація тутеньки звичайно не така, як в Бразилії; революцій, Педрів перших і других, Леніних і Троцьких немає. Можна-б і жиги. Та шемлять наші серця по залише них там креолятах... Були-б вони тут янголятками на нашу віху.

А моє серце тужить-сумує за милою Україною. Хоч-би трошки було потерпіти, ще трохи пождати... Читав у вечірній газеті (редагує Апостол Петро), що большевиків на Україні не буде. Як-то тепер почувують себе наші „бразільці“? Вернутись мабуть прийшло каяття, та намя, гей нема вороття! Кабала оточення прикувала до розкішного немимого чужого краю...

Тепер, сидючи в райськїм вихисті, оглядаю ретроспективно минуле і сам себе питаю: хто-ж виграв зрештою на цій авантурі, що звалась „бразіліадою“? І ясно бачу: 1) фотографі (по чотирі картки в пикі), 2) прибутково-видаткова книга „бразілійського комітету“, 3) німець — заступник бразілійського консула у Варшаві і 4) найбільше пан Шумський, що без клопоту одержав подару-

ночок—рокладову бацилю української еміграції. Не дарма підморгував, Юда, та затирав свої руки.

Гірко мені якось-то стало, що мої земляки таврують пам'ять мою зрадництвом. Бо як же инакше?..

Зажурився. Дурненькі, дурненькі ви, мої милі люде! Та коли я тут, у райських оселях сумую, нудьгуючи за милим рідним краєм, за раєм земним—Україною, як же ви, ще мешканці землі, побігли світ-за очі від її берегів-кордонів?

Помітила дружина мою задуму.

— Чого ти, Базілію, друже, сумуєш? Та ж роки земнії — хвилички вічності. Скоро наші діточки будуть з нами.

— Ні, голубко, не про їх я зараз думав. Згадав земляків, що сами себе дурять і других туманять, може й широ, та неразумно. Хотів-би пересторогу їм дати, та як це зробиш? Листів не пошлеш, а на вихід Апостол Петро не пускає. Бєїться, бач, старий, щоб революційного духу, а найпаче большевицького, сюди не занесли. Навіть, коли впускав мене в рай, обіщував на браві. Був шоденник зі мною, залишивсь у кишені строю, в яким поховали. Одібрав...

Що то—жінка! Порадила.

—Иди, каже, Базіліо, до святого Педро, скажи, що хочеш вирвати із щоденника де-кілька аркушків на ліхтарик, який будеш виставляти над хатою наших сиріток.

Апостол Петро довго підзріло розпитував, нарешті повірив. Виніс із райського архиву мій щоденник. Вирвав я жмуток

аркушків, а між ними понавсь і цей чистий, що зараз його списую.

Завтра, як виїду в поле, надійду над Польщу, над табор земляків, озирнусь навкруги і тихенько кину... на грішну землю. Прости мені, Добрий Боже! Але жаль мені земляків нерозумних, жаль мені, Боже, України...

РЕДАГУЄ

КОЛЕІГЯ.

З В І Т

грошового, річового і продуктового обороту в філії комітета допомоги збігцям з України та їх родинам за час з початку існування філії по 1 липня 1922 р.

I.

ЗВІТ ГРОШОВИЙ.

Прибуток.

Вибуток.

	Мар.п.		Мар.п.
1) Від Варшавського ком ту допомоги збігц. з України	80000	1) На допомогу дітям старшин і козаків табору.	80685
2) Від Н-ка групи інтернованих військ У.Н.Р. в Стрілкові.	18500	2) Допомога хорим старшинам, козакам та жінкам табору.	40055
3) Від К.-О. В. табору.	3038	3) Допомога К.-О. установам.	5000
4) Від Ланцутського відділу Українськ. Т-ва Черв. Хреста.	6000	4) Канцелярські витрати.	1370
5) Прибуток від вистави і вечірки на користь філії.	23454	5) Витрати на командіровки, на улаштування вистави і інші.	23683
6) Членський внесків.	1920		
7) Доброхитних пожертв:			
а) посла до Бельгії п. Яковлева.	15000		
б) пані Гончарової.	10000		
в) полковн. Білецького.	100		
Разом	158012	Разом	150793

II. ЗВІТ РІЧОВИЙ.

<p>Одержано від комітету до- помоги збігцям з України:</p> <p>1) Сорочок дитячих [роспа- шонок]. . . . . 92</p> <p>2) Пелюшок великих. . . . . 20</p> <p>3) Пелюшок малих. . . . . 71</p> <p>4) Сорочок мужських. . . . . 12</p> <p>5) Кальсон мужських. . . . . 12</p> <p style="padding-left: 20px;">Від Ланцутського відділу</p> <p style="padding-left: 20px;">У. Т. Ч. Х.:</p> <p>1) Черевиків дитячих. . . . . 2</p> <p>2) Сорочок хлоп'ячих. . . . . 4</p> <p>3) Сорочок дівчачих. . . . . 6</p> <p>4) Френчів хлоп'ячих. . . . . 4</p> <p>5) Штанів хлоп'ячих. . . . . 12</p> <p>6) Косинок. . . . . 1</p> <p style="padding-left: 20px;">Від жіночої підсекції при</p> <p style="padding-left: 20px;">Укр. Центральному К-ті:</p> <p>1) Сорочок дитячих. . . . . 15</p> <p>2) Штанців. . . . . 11</p> <p>3) Фуфайок. . . . . 6</p>	<p>Видано дітям старшин і ко- заків табору:</p> <p>1) Сорочок дитячих [роспаш.] 92</p> <p>2) Пелюшок великих. . . . . 20</p> <p>3) Малих. . . . . 71</p> <p>4) Сорочок хлоп'ячих. . . . . 2</p> <p>5) Дівчачих. . . . . 5</p> <p>6) Френчів хлоп'ячих. . . . . 1</p> <p>7) Штанів. . . . . 7</p> <p>8) Косинок. . . . . 1</p> <p>9) Сорочок дитячих. . . . . 15</p> <p>10) Штанців " . . . . . 7</p> <p>11) Фуфайок " . . . . . 6</p> <p style="text-align: center;">Видано хорим в шпиталю:</p> <p>1) Сорочок мужських . . . . . 12</p> <p>2) Кальсон. " . . . . . 12</p>
---	--

III. ЗВІТ ПРОДУКТОВИЙ.

Одержано від Ланцутського Союзу жінок українок і видано старшинам і козакам, потрібуючим харчового підсилення:

- 1) сала — 1350 гр., 2) какао — 800 гр. і 3) цукру — 1350 гр.

За від'ївдом більшости членів філії комітету допомоги збігцям в Україні і членів управи до табору Щепюрно, а також через об-ставини, од управи незалежні, філія зараз перебуває в стані ліквідації.

Голова філії
СЕРАФИМА ПИЛЬКЕВИЧ.

Секретарь
С. ХИМОЧКО.

О Г О Л О Ш Е Н Н Я .

Олександра Іванова, Павла Мик. Ковальського (був. служб. Експед. Заг. Держ. Пап.) прошу відкликнутись. Знаючих про місце їх пере-бування ласкаво прошу повідомити на адресу: Strzalkow, oboz intern. цкг. N 1. Окрема Кордонна Бригада. Редакція журн. „Наша Зоря“. А. Лебединський.

На ту-ж адресу для сотника С. Химочки — про місце перебу-вання Нестора Михайловича Малечі.